

Η ΣΕΛΗΝΗ

ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΜΥΘΟΥΣ ΚΑΙ ΤΑΣ ΔΟΞΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΛΑΟΥ*

Α'.

Ὅνομα τῆς Σελήνης.—Προσωποποιία.—Μάννα τῆς Σελήνης.—Δεῖπνον τῆς Σελήνης.—Σελήνη εἰς τὰ παραμύθια.—Καθέλκυσις ὑπὸ μαγισσῶν.—Σελήνη ὡς ἀγελάς.—Ὡς κεφάλι τυρί.

Τὸ κοινὸν ἑλληνικὸν ὄνομα τῆς σελήνης εἶναι φεγγάρι μὲ ὑποκοριστικὸν τύπον, ἀπολέσαντα τὴν ὑποκοριστικὴν δύναμιν αὐτοῦ¹. Ὁ μεγεθυντικὸς τύπος εἶναι φέγγαρος καὶ σπανιώτερον φέγγος² καὶ φεγγάρα³.

Ὁ ἀπλοῦς τύπος φέγγος ἐξ ἴσου ἐν χρήσει μετὰ τοῦ σελήνη κατὰ τοὺς μέσους χρόνους⁴ διετηρήθη ἐπίσης μέχρι τῆς σήμερον ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Πλὴν τῆς ἀρχαίας σημασίας, ἣν ἔχει συνήθως εἰς δημοτικὰ ᾄσματα⁵, ἡ λέξις

* Ἐδημοσιεύθη γερμανιστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Der Mond in Sage und Glauben der heutigen Hellenen, ἐν *W. H. Roscher, Studien zur griechischen Mythologie u. Kulturgeschichte*, 4tes Heft, über Selene und Verwandtes. Leipzig 1890, σ. 173-189.

1. Ὑποκοριστικὸν τοῦ φεγγάρι, φεγγαράκι, ἐν Φαράσοις τῆς Καππαδοκίας ὁ φεγγούσκος (*Dawkins, Modern Greek in Asia Minor*, σ. 656).

2. Ἀμφότεροι οἱ τύποι, οἱ μεγεθυντικοὶ καὶ ὁ ὑποκοριστικὸς, περιλαμβάνονται ἐν τῷ σκώμματι: «Φέγγος φέγγαρος καὶ τῆς Ἀξιᾶς ὁ φέγγαρος, ὅχι τῆς Ἀμοργοῦ τὸ φεγγαράκι!» (Πολίτου, Παροιμίαι, λ. φεγγάρι 36)· ἐν παραλλαγῇ χιακῇ (ἀκλήρημα χωρικῶν τῆς Καλαμωτῆς): «ὦ μάννα μου, ἔνα φεγγάρι φέγγαρος, ὅχι σὰν τὸ δικό μας τὸ καταφαγωμένο!» (ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΙΘ', σ. 142). Ἐν θηραϊκῇ παραλλαγῇ «φέγγα-φέγγαρο» (*F. Hiller von Gaertringen, Thera*, τ. IV, 2, σ. 182).

3. Χατζιδάκι, Γλωσσολογικαὶ μελέται, σ. 126.

4. Ὁ Κοραῆς (εἰς Ἡλιοδώρ. Αἰθιοπ., τ. Β', σ. 290. Ἀτακτα Δ' 644) διατείνεται ὅτι πολὺ πιθανῶς ὅτι ἤδη παρ' Ἀριστοφάνει (Βατράχ. 454) ἡ λέξις φέγγος κεῖται εἰς τὴν σημασίαν τοῦ σελήνη. Εἰς τὰ παραδείγματα τῆς χρήσεως τῆς λ. φέγγος εἰς τὴν σημασίαν ταύτην εἰς τοὺς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, τ' ἀναγραφόμενα ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου, πρόσθετος: Σήθ, Στεφανίτ. καὶ Ἰχνηλάτ., ἐκδ. Τυπάλδου, ἐν Ἀθῇν. 1851, σ. 59 «ἀνατεῖλαντος τοῦ φέγγους». Ἀκρίτας, στ. 234, σ. 22 Legrand. Πόλεμ. Τροίας 63, σ. 185. Μαυροφρ. Καλλίμαχ. καὶ Χρυσοφρ. 2048, σ. 86 Λάμπρου. Ἱμπέρ. καὶ Μαργαρόν. 251, σ. 253 Λάμπρ. Γλυκᾶ 200, σ. 29 Legrand. Ἑκατόλογα, στ. 371. 393. 565, σ. 32. 34. 48, ἐκδ. Hesseling καὶ Pernot.—Ἀπαντᾷ δ' ὁμοίως καὶ ὁ τύπος φεγγάριν παρὰ τὸ φέγγος εἰς μετακωνικὰ κείμενα (Φλώριος καὶ Πλατῆ. 924, σ. 289 Μαυροφρ. Ἑκατόλογα, στ. 504, σ. 44).

5. Ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ φέρεται ὁ στίχος «'ς τὰ σκοτεινὰ τὴν ἔλουζες, 'ς τὸ φέγγος τὴ χτενίζεις»· τὸ φέγγος ἔχει τὴν ἀρχαίαν σημα-

φέγγος λαμβάνεται σπανιώτατα καὶ ἀντὶ τοῦ σελήνη¹, ἐν Πόντῳ δὲ λέγεται εἰς ἀρσενικὸν γένος κατὰ τὸ ὃ ἥλιον² ὃ φέγγον³ ἢ ὃ φέγγος⁴, ὁμοίως καὶ ἐν Καππαδοκίᾳ ὃ φέγγος⁵, ὃ φέγγος⁶, ὃ φέγγους⁷ καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν διάλεκτον τοῦ Ὑδροῦντος καὶ τῆς Καλαβρίας ὃ φεγγό.⁸

Διετήρησε δὲ καὶ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα τῆς σελήνης ὁ λαός, ἀλλὰ σπανίως καὶ κατ' ἐξαίρεσιν, τὸ μὲν ἐξ ἰσχυρᾶς λογίᾳς ἐπιδράσεως, τὸ δὲ ἐκ τῆς ἀνάγκης τῆς χρήσεως ὀνόματος θηλυκοῦ γένους, ὡς ἀκίς προσωποποιούμενον παρίσταται ὡς γυνή, ὡς ἐν τῇ παραδόσει, ἣτις λέγει αὐτὴν σύζυγον τοῦ ἡλίου⁹, ἐνῶ εἰς ἄλλην παράδοσιν, ὅπου φέρεται ὡς μικρὸν κοράσιον, διατηρεῖ τὸ οὐδέτερον γένος¹⁰. Παρίσταται δὲ ἡ σελήνη ὡς σύζυγος ἢ ἀδελφὴ τοῦ Ἥλιου¹¹. Θήλειαν φαντάζονται τὴν σελήνην καὶ τὰ δημῶδη μαγικὰ βιβλία. Ἐν τινι Σολωμονικῇ δίδονται ὁδηγίαι πρὸς κατασκευὴν εἰκόνας τῆς σελήνης, ἣτις κρυπτομένη εἰς τὸ ἀνώφλιον τοῦ ἐργαστηρίου ἐμπορίου θὰ προσελκύῃ ἀγοραστάς, πρὸς οὓς ἐκεῖνος θὰ πωλῇ εὐκόλως ὃ τι δήποτε θέλει. Εἰς τὴν εἰκόνα ταύτην ἡ τὸ εἶδωλον, ὡς ἀλλαχοῦ χαρακτηρίζεται, ἡ παράστασις τῆς σελήνης εἶναι γυναικὸς κρατούσης ἡλακάτην καὶ νηθοῦσης¹².

σίην τοῦ νυκτερινοῦ φωτός· ὅτι δὲν σημαίνει τὴν σελήνην φησὶ δῆλον καὶ ἐκ μιᾶς κορητικῆς παραλλαγῆς, ἐν ᾗ ἀναστρέλλεται τὸ φέγγος πρὸς τὴν φεγγάρι· ὡς τὸ φέγγος τὴν χανίζει, ὡς τὸ φεγγάρι τὸ ἀργυρὸν τῆς σούραδοπλέξις (Πολίτου, ὁ δῆμος. ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, ἐν Δελτ. ἱστ. ἐτ., τ. Β', σ. 248-251. Βλ. καὶ σ. 233, 243, 245).

1. «Τοῦ κακοῦ φέγγου» λέγεται ἐν Καππαδοκίᾳ πρὸ τῆς πανσελήνου χρονικὸν διάστημα (Μανωλακάκη, Καππαδοκικά, σ. 124).

2. Χατζιδάκι, Μεσ. καὶ νέα ἑλλην., τ. Β', σ. 58 καὶ ἐν Ἐπιστημον. ἐπετηρ. Η', σ. 7.

3. Οἰκονομίδου, Lautlehre d. pont. 35, Χαλδία (Ἀρχεῖον Λεξικοῦ). Τραπεζοῦς (Ἰωαννίδου, Ἱστορία Τραπεζοῦντος, σ. 279 ἐν ἄσματι. Ἀστὴρ τοῦ Πόντου, τ. Β', σ. 420 ἐν παροιμίᾳ. Πολίτου, Παραδόσ., ἀρ. 230. Οἱ φέγγοι εἰς πληθ. ἐν ἄσματι (Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες, σ. 22). Ἐν τῷ αὐτῷ ποντικῷ ἄσματι ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος φογγάρι.

4. Ἀμισὸς (Ξενοφάν. Α' 239).

5. Σύλατα (Ζῆλε). Ξενοφάν. Δ', σ. 478. Συνασός, ὃ φέγγος καὶ τὸ φεγγάρι (Ἀρχελαῶν, Συνασός, σ. 276).

6. Φάρασα, Φερτάκινα, Ἀραβάν, Ἀξί, Ποταμιά (Dawkins, ἐνθ' ἀν.).

7. Αὐτ.

8. Morosi, Studi sui dialetti greci d' Otranto, ἀρ. 110, σ. 50, ἀρ. 166, σ. 67 καὶ σ. 79, 211. Pellegrini, Il dialetto Greco-calabro di Bova, σ. 169.

9. Βλ. τὴν πραγματείαν μου ὃ Ἥλιος κατὰ τοὺς δημῶδεις μύθους, σ. 25 κέ. (ἀνωτ., σ. 151). Παραδόσ., ἀρ. 225.

10. Παραδόσ., ἀρ. 231, σ. 228.

11. Περί τῆς σχέσεως τῶν οὐρανίων τούτων σωμάτων ὡς συζύγων μὲν διέλαβον ἐν τῇ περί Ἥλιου πραγματείᾳ μου καὶ ἐν Παραδόσ., σ. 807-9, ὡς ἀδελφῶν δὲ ἐν Παραδόσ., σ. 811.

12. Ἐθν. βιβλιοθ. Ἀθηνῶν κῶδ. 1265, φ. 8α: «Εἰκόνα τῆς σελήνης. Ὅταν εἶναι ὁ ἥλιος εἰς τὸν καρκίνον καὶ ἡ σελήνη ὁμοῦ, τῆς σελήνης τὴν ὥραν ἔπαρον ἀσῆμιν καθαρὸν καὶ ποιήσον εἰκόνα ὁμοίαν γυναικὸς καὶ νὰ κρατῇ ρόκαν νὰ κλώθῃ καὶ μὲ τὸ μαχαῖριν τῆς

Ἀλλαχοῦ ἡ παράστασις δὲν εἶναι σαφής, μᾶλλον δὲ φαντάζονται τὴν σελήνην ὡς ἄρρενα. Οὕτως ἐν ἐπωδαῖς: «Καλό 'ς τὸ νιὸ φεγγάρι καὶ τ' ἄξιο παλληκάρι»¹. Ὡς ἄρρενα προσωποποιοῦσι τὴν σελήνην πολλοὶ λαοί², ἴσως δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὡς θεὸν τὴν ἐτίμων³. Προσωποποιουμένη ἡ σελήνη λέγεται ὅτι ἔχει μητέρα, παρὰ τῇ ὁποίᾳ διατρίβει κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, ὡς ἀναφέρει τὸ τραγοῦδι⁴, εἶναι δὲ ἡ αὐτὴ καὶ μήτηρ τοῦ Ἥλιου, κατὰ τινὰ παράδοσιν⁵. Δὲν ἀναφέρουσι δημῶδεις παραδόσεις, ἂν αὕτη παρασκευάζῃ τὸ δεῖπνον τῆς σελήνης, ὡς λέγουσιν ἄλλαι περὶ τοῦ Ἥλιου, οὐδὲν ἦττον εἶναι κοινὴ ἡ παροιμιώδης φράσις «τὸ φεγγάρι δειπνάει», λεγομένη ἐπὶ τῆς βραδείας ἀνατολῆς τῆς σελήνης κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον αὐτῆς⁶.

Ὅπως διακεκριμένη καὶ διάφορος ταύτης εἶναι ἡ προσωποποιία τῆς σελήνης εἰς τὰ δημῶδη παραμύθια. Τὸ Φεγγάρι ἐν αὐτοῖς ἔχει ἴδια ἀνάκτορα, μητέρα, γυναῖκα, καὶ εἶναι ἀνθρωποφάγον, τρῶγον τοὺς εἰς τὴν κατοικίαν αὐτοῦ ἐρχομένους. Ἐνὶ λόγῳ παντελῶς ἀδιάγνωστος εἶναι ἡ σχέσις αὐτοῦ πρὸς τὸ οὐράνιον σῶμα, καὶ κατ' οὐδὲν διαφέρει τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις παραμυθίοις συγγενῶν τεράτων, τῶν Δρακόντων ἢ Αἰγίων τῶν νεοελληνικῶν, τῶν Ogres τῶν γαλλικῶν, τῶν Riesen ἢ Hagen τῶν γερμανικῶν παραμυθίων. Εἰς τὸ οὗτω προσωποποιούμενον φεγγάρι προσερχοῦνται οἱ ἄνθρωποι τῶν παραμυθίων, ὅπως ζητήσωσι πληροφορίας, τὰς ὁποίας ἀρνυτοῦσιν ἄλλοθεν νὰ πορισθῶσι⁷.

τέχνης χάραξον εἰς τὸ μέτωπόν της τὰ σημεῖα ταῦτα . . . καὶ τότε κρύψον αὐτὴν (εἰς τὸ) ἀνώφλιον τοῦ ἐργαστηρίου σου ἢ τοῦ στασιματός του, καὶ πωλεῖς ὃ τι θέλεις». Στάσιμα εἶναι τὸ μέρος, ὅπου ἴσταται ὁ μὴ ἔχων ἐργαστήριον, ἀλλὰ μετερχόμενος τὸ λεγόμενον ἐμπόριον τοῦ ποδιοῦ. Παραπλησίᾳ ὁδηγία πρὸς κατασκευὴν εἰκόνης τῆς σελήνης καὶ ἐν Σολωμονικῇ Ἰστ. ἐταιρείᾳ, φ. 4 β.

1. Δελέκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 204. Παρνασσός, τ. ΙΕ', σ. 556. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, σ. 201.

2. Βλ. Roscher, Nachträge zu meinem Buche über Selene und Verwandtes, Wurzen 1895, σ. 5. 14 κέ. Drexler, ἐν Roscher, Lex. d. Mytholog., τ. II, σ. 2689 καὶ τοὺς ὑπ' ἀμφοτέρων ἀναφερομένους συγγραφεῖς.

3. Κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἦτο διαδεδομένη πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἡ λατρεία τοῦ φρυγικοῦ θεοῦ Μηνός. Ὡς δὲ μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰκάζει ὁ Usener (Götternamen, σ. 36) ἡ παράστασις τῆς σελήνης ὡς ἄρρενος θεοῦ εἶναι ἡ παλαιότερα παρὰ τοῖς ἑλληνικοῖς καὶ τοῖς ἰταλικοῖς λαοῖς, ἀλλ' ὑπὸ μὲν τοῦ συγγενοῦς λαοῦ τῶν Φρυγῶν διτηρήθη ὁ θεὸς Μῆν, ἐνῶ ἐν Ἑλλάδι ἐπεκράτησεν ἡ θήλεια προσωποποιία (μῆν-μῆνη).

4. Ἀνέκδοτον τῆς συλλογῆς μου ἐκ Καρυστοῦς Τερνάβου: («Τὴ μέρα 'σαι 'ς τὴ μάννα σου, τὴ νύχτα μᾶς διατάξεις, / πῶς νὰ πιρνοῦμι τοὺν κερὸ μὲ τς Τοῦρκοι τς ἀφιντάδις»).

5. Παραδόσ., ἀρ. 231.

6. Π. Π., λ. φεγγάρι, ἀρ. 30. Πελοπόννησος. Τῆνος παρ' Ἀδ. Ἀδαμαντίου (δ. ἀκόμι τὸ φεγγάρι), Σάμος (Σταματιάδου, Σαμιακά, τ. Ε', σ. 414. Ζαφειρίου, Περὶ τῆς συγχρόνου Σαμίας διαλέκτου, σ. 73).

7. Πολίτου, Ὁ Ἥλιος, σ. 39 (ἀνωτ., σ. 166).

καὶ τοῦτο παραπέμπει αὐτοὺς ἐνίοτε εἰς τὸν "Ἡλιον, ὡς ἡ Ἐκάτη τοῦ ὁμηρικοῦ ὕμνου ὁδηγεῖ εἰς τὸν "Ἡλιον τὴν Δήμητρα, ἵνα μάθῃ τὰ περὶ ἀρπαγῆς τῆς Περσεφόνης¹.

Ἐρωτήσεις πρὸς τὸ Φεγγάρι φέρονται καὶ εἰς δημοτικά ἄσματα, ἀντίστοιχοι πρὸς τὰς συνηθεστέρας ἐρωτήσεις πρὸς τὸν "Ἡλιον εἰς ἄλλα ἄσματα. Οὕτως ἐν ἡπειρωτικὸν τραγοῦδι λέγει:

Φεγγάρι, φεγγαράκι μου, τριγύρω κυκλωμένο,
καὶ χαμηλοσκυμμένο,
αὐτοῦ ψηλὰ ποὺ περπατεῖς μὴν εἶδες τὸν καλὸ μου;² κλπ.

Ἐν ἐτέρῳ δὲ ὑπεμφαίνεται σχέσις πρὸς τὸν ἥλιον τῆς σελήνης, ἣν παρακαλεῖ ἡ ἐρωμένη νὰ μεσιτέψῃ πρὸς ἐκεῖνον, ὅπως ἀνταμωθῶσι ταχέως³.

Ἡ σελήνη ἀπὸ ὑψηλὰ βλέπει καὶ ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα, διὸ εἰς ἄλλο τραγοῦδι ὁ ἐραστὴς φθονεῖ αὐτὴν ὡς εὐτυχεστέραν, ἀφοῦ ἡμπορεῖ νὰ βλέπῃ τὴν μακρὰν εὐρισκομένην ἐρωμένην του⁴. Οὕτω καὶ παρ' ἀρχαίοις ἡ πανεπίσκοπος σελήνη ἐλέγετο ὅμμα τῆς νυκτός, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ὅμμα, τὰ πάντα βλέπον, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων καὶ Ἑλλήνων⁵, καὶ αὕτη ἐπιστεύετο ὅτι ἡδύνατο ν' ἀποκαλύπτῃ τὰ κεκρυμμένα καὶ νὰ ἀναρῶνῃ τοὺς δράστας ἀποκρύπτων πράξεων⁶.

Πρὸ πάντων δ' ὅμως ἀναφέρεται ἡ σελήνη ὡς πρόσωπον ἐν ταῖς δοξασίαις περὶ καθελκύσεως ὑπὸ μαγισσῶν, ῥαδιουργίας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων χρόνων⁷. Αἱ μάγισσαι ἀδυνατοῦσι νὰ κάμωσι τὰ μάγια των, πρὸ πάντων δὲ νὰ παρασκευάσωσι φίλτρα ἢ ἀντιπαθητικὰ φάρμακα, ἂν μὴ συνεργήσῃ τὸ φεγγάρι ἢ ἐνίοτε καὶ ἄλλα ἄστρα ἢ ἀστερισμοί. Ὁ ποιητὴς τοῦ Ἐρωτοκρίτου λέγει περὶ τῆς μαγίσσης, τῆς ὁποίας τὴν συνδρομὴν ἐπεκλήθη ὁ Ἐρωτόκριτος:

1. Ὁ Roscher (Selene 173, σημ. 2β) εἰκάζει ὅτι ἡ παράστασις τῆς ἀνθρωποφάγου σελήνης ἀνεπτύχθη πιθανῶς ἐκ τῆς δοξασίας περὶ διαμονῆς ἐν αὐτῇ τῶν νεκρῶν. Ἄλλ' εἶναι πιθανώτερον μᾶλλον ὅτι ἡ παράστασις αὕτη οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς δοξασίας ἐκεῖνας, καὶ ὅτι τὸ ἀνθρωποφάγον φεγγάρι ἀνήκει εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἐν τοῖς παραμυθίοις ἀντιπάλων συνήθως τοῦ ἥρωος πονηρῶν καὶ φοβερῶν δυνάμεων.

2. Ἀραβαντινοῦ, Συλλογὴ δημοδῶν ἁσμάτων τῆς Ἠπείρου, ἀρ. 400.

3. Αὐτ., σ. 306. Ἡ νὰ μεσιτεύσῃ εἰς τὴν Τύχην, ὅπως παύσῃ τὰς καταδρομὰς αὐτῆς (Λελέκου, Ἐπιδόρπιον, σ. 114).

4. Ἑλπίδος Μελαίνης, Κρητικὴ μέλισσα, 1873, σ. 51, 35.

5. Roscher, Selene, σ. 21. 22. 33 κέ. Lex. d. Mythol., τ. II, σ. 3136. 3138. Gruppe, Griech. Mythologie, σ. 380.

6. Roscher, Selene, σ. 34.

7. Συναγωγὴν τῶν ἀρχαίων μαρτυριῶν περὶ καθελκύσεως τῆς σελήνης ὑπὸ μαγισσῶν βλ. παρὰ Roscher, Selene, σ. 87 κέ. Nachträge, σ. 30-2. Lex. d. Mythol. II 3165. Βλ. προσέτι Roscher, Lex. d. Mythol. II 3164 κέ. IV 649.—Ἐκ τῶν ἄλλων λαῶν μόνον, καθ' ὅσον γινώσκουμεν, οἱ Βέλγαι (ἐν Knocke) πιστεύουσιν ὅτι μάγοι δύνανται νὰ καθελκύσωσι τὴν σελήνην (Rev. des trad. popul. 1902, σ. 140).

Ἦτο μιὰ γριὰ 'ς τὴν Ἑγριπο, ἄλλοτινὴ βυζάστρα,
μάισσα ποῦ κατέβαζε τὸν οὐρανὸν μὲ τ' ἄστρα¹.

Καὶ ἐν τῇ κρητικῇ κωμωδίᾳ τοῦ Γύπαρη (στ. 367, σ. 199 ἐκδ. Σάθα) ἡ μάγισσα καυχᾶται :

Τὸν ἥλιον σταίνω 'ς τς οὐρανοὺς καὶ τ' ἄστρα κατεβάζω.

Παρόμοια ὑποθέτει λέγουσαν γραῖαν μάγισσαν καὶ ὁ παλαιότερος ποιητὴς τοῦ Λιβίστρου καὶ τῆς Ροδάμνης:

Ἐφερνα εἰς [τὴν] γῆν τὸν οὐρανόν, ἐμίλουν τοὺς ἀστέρας².

Παραπλήσια δὲ πολὺ πρὸ αὐτῶν ἐπαναλαμβάνει περὶ τῆς Μηδείας καὶ ὁ Ἀπολλώνιος (Γ' 533) «ἄστρα τε καὶ Μήνης ἐπέδησε κελεύθους». Καὶ εἰς σημερινὸν τραγοῦδι ὁ ἐραστὴς ζητεῖ φίλτρον, ὅπερ ὁμως ἀδυνατοῦσι νὰ παρασκευάσωσιν εἰς αὐτὸν «ζῆντα μάγισσες καὶ ζῆντα μαγιοποῦλες»· ἐπιτυγχάνει δὲ τοῦτο μόνον παρὰ δύο δεινῶν μαγισσῶν, μητρὸς καὶ κόρης, αἱ ὁποῖαι :

Τὸν ἥλιο ἐμαγεύω καὶ τὸ Φεγγάρι ρίχνω³.

Ἄλλ' εἰς κωμαστικὸν δίστιχον οὗτος ὁ ἐραστὴς καυχᾶται ὅτι θὰ καταβιάσῃ εἰς τὴν γῆν τὴν σελήνην καὶ τὰ ἄστρα πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ἐρωτός του⁴. Τὸ μέγιστον ἐν τῇ μαγικῇ τέχνῃ θεωρεῖται ἡ δύναμις τοῦ καθελκύειν τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας⁵. Κοινῶς δὲ πιστεύεται ἐν Ἑλλάδι, ὅτι τὴν δύναμιν ταύτην ἔχουσι τινες μάγισσαι⁶ καὶ πολλοὶ τῶν μετερχομένων τὴν μάγισσαν καυχῶνται ἐπὶ τούτῳ. «Νὰ σοῦ κατεβῇ τὸ γῶ τ' ἄστέρι, ἔλεγέ ποτε γραῖα τις ἐξ Ἀθηνῶν, ποῦ νὰ τὸ ἰδῇς σὰ μελισσοκόφινον (=κυψέλην), ποῦ νὰ στουπίρῃ ὁ νοῦς σου!».

Κατὰ τὰς παραδόσεις τῆς Παρνασσίδος, ὅταν ἡ μάγισσα πρόκειται νὰ ἐκτελέσῃ σπουδαῖα τερατουργήματα, στρέφεται πρὸς τὸ Φεγγάρι, τὸ ἐρωτᾷ καὶ

1. Ἐρωτόκριτ. Δ' 891 (σ. 290, ἐκδ. Βενετίας 1737).

2. Στ. 2471, σ. 31, W. Wagner.

3. Λελέκου, Δημοτικὴ ἀνθολογία, Ἀθ. 1868, σ. 192.

4. Σύμης (ΚΠ. Σύλλογος, τ. ΙΘ', σ. 235): «Τ' ἄστρη θὰ βάλω 'ς τὸ σινὶ καὶ τὸ φεγγάρι χάμαι, νὰ πάρω τὴν ἀγάπη μου».

5. Ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις, τοῖς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ἐπαγγελλομένοις τὸν μάγον παρ' ἡμῖν, οὐδεμίαν ἐπὶ εὐρίσκειται, καθ' ὅσον δύναμιν νὰ συμπεράνω ἐξ ὧν ἔχω πρὸ ὀφθαλμῶν. Εὐρηται δ' ὁμως δεήσεις πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς βοηθείας τῆς σελήνης, τὰς ὁποίας μεταγράφωμεν ἐν τέλει τῆς παρούσης πραγματείας.

6. Πιττάκης, ἐν Ἐφημ. Ἀρχαιολογ. καὶ ἐν Ἐφημ. Φιλομαθῶν 1859, σ. 1119: «Πιστεύουσιν αἱ γυναῖκες τοῦ λαοῦ, ὅτι αἱ μάγισσαι καταβιάζουσι τὴν σελήνην». I. Λαμπρίδου, Ζαγοριακά, Ἀθ. 1871, σ. 210. «Καὶ νῦν πιστεύει ὁ ... ὄχλος ὅτι ἡ σελήνη καταβαίνει ἐνίοτε χάριν τῶν μαγισσῶν».—Ἐν Κατιρλί τῆς Βιθυνίας ἡ δύναμις τοῦ καθελκύειν τὴν σελήνην ἀποδίδεται εἰς μάγους (Παραδ., ἀρ. 240).

τὸ ἐπιτάσσει ν' ἀποκριθῇ· ἂν δὲ τοῦτο ἀρνηθῇ, τὸ καταβιβάζει ἡ μάγισσα ἐξ οὐρανοῦ διὰ τῆς βίας, ἐπιβαίνει αὐτοῦ, ποδοπατεῖ καὶ λακτίζει αὐτὸ καὶ μυριοτρόπως τὸ βασανίζει, μέχρις οὗ ἐπιδοκιμάσῃ τὰ βουλευόμενα τῆς μαγίσσης καὶ ἀνακοινώσῃ αὐτῇ ὃ τι ἀπόρρητον ἐπιθυμεῖ αὕτη νὰ μάθῃ. Πολλάκις ὁμοίως τὸ Φεγγάρι ἀνθίσταται, δὲν ὑπενδίδει· πάσχον ἐκ τῶν βασάνων μουγκρίζει καὶ τὸν μουκρημὸν (μουγκρητὸ) αὐτοῦ ἤκουσαν πολλοί, ἐν καιρῷ μάλιστα θυελλώδους νυκτός¹. ὁ δ' ἀκούων, ἐὰν δὲν εἶναι μάγος, πάντοτε πάσχει τι δεινόν, φρενόπληκτος ἢ βωβὸς ἢ τυφλὸς καθιστάμενος. Καὶ ταῦτα, διότι, ὅτε τὸ φεγγάρι βασανίζεται ὑπὸ τῆς μαγίσσης, οἱ διάβολοι περιτρέχουσι καὶ παρίστανται περὶ αὐτήν, αἰτοῦντες τὴν ἄδειαν νὰ κακοποιήσουν τὸν κόσμον. Ἀλίμονον δ' εἰς τὸν παρευρισκόμενον, ἂν ἡ μάγισσα κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν τοῖς χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν². Τὸ Φεγγάρι, παθὼν τοιαῦτα βασανιστήρια, ἂν καὶ ἐκ δευτέρου ζητηθῇ ἢ διαταχθῇ νὰ κατέλθῃ, κατέρχεται μὲν, διότι δὲν δύναται νὰ ἐναντιωθῇ, ἀλλὰ μετὰ τηλικαύτης μανίας, ὥστε ὅπου καὶ ἂν πέσῃ ἀνοίγει λάκκωμα ἄπατον (βάραθρον ἄνευ πυθμένος, ἀπύθμενον), πάντα δ' ὅσα τύχωσι πέριξ τοῦ βάραθρου τούτου τὰ κάνει βήσαλο (θρύμματα)³. Ἐκφεύγει δὲ τὸ Φεγγάρι διὰ τοῦ βάραθρου ἐκείνου, καὶ διὰ τοῦ ἐτέρου χάσματός αὐτοῦ ἀνέρχεται εἰς τὸν οὐρανόν. Τούτου ἕνεκα προσβλέποντα πολλάκις τὰ γράμματα εἰς τὸν οὐρανόν, ἂν μὴ ἴδωσι τὸ φεγγάρι, λέγουσι, «τὸ φεγγάρι ἐλθὼν δὲν ἔβη τῆς γῆς δὲν ἐφάνη δὲν πετάχθη, δὲν ἀνέβη ἀλλ' ἢ μὴ καμινὰ μάγισσα τὸ κατέρχασκε κατ' ὅς τ' ἐστ' ἐν τῷ στόμα μου»!⁴

Ἐν δὲ Ζωπανίῳ τῆς ἐπαρχίας Σιάβλου τῆς Μακεδονίας πιστεύουσιν, ὅτι μάγισσαι ἐξερχόμεναι τὴν νύκτα, ὅταν εἶναι πανσέληνος, εἰς τὴν αὐλὴν τῶν γυμναί, ἐπιβαίνουν τοῦ ἀντιοῦ τοῦ ἱστοῦ τρέχουσαι κατὰ μῆκος καὶ πλάτος αὐτῆς. Καταβιβάζουσιν δὲ διὰ τῶν ἐπρωδῶν αὐτῶν καὶ ἄλλων μυστηριωδῶν πράξεων τὴν Σελήνην, μαγεύουσιν ὅσους ἤθελον ὑποπέσῃ εἰς τὸ μῖσος αὐτῶν. Προξενοῦσιν εἰς αὐτοὺς ἀσθενείας, ζημίας ἢ καὶ ἐπιφέρουσι τὸν θάνατον αὐτῶν⁵.

1. Ὁ Roscher (Selene 177) ὑποδεικνύει τὴν ὁμοιότητα τῆς παραστάσεως τοῦ μουκωμένου φεγγαριοῦ πρὸς τὴν ἐν ἀρχαίῳ μαγικῷ ὕμνῳ παράστασιν τῆς Ἑκάτης, ὑποτυπώσεως τῆς Σελήνης, «ἢ ταύρων μόκημα κατὰ στομάτων ἀνείσα» (παρὰ Abel, Orphica, σ. 292 κέ., στ. 12).—Κατὰ παράδοσιν ἡπειρωτικὴν τοῦ Ζαγορίου τὸ φεγγάρι καταβιβαζόμενον ὑπὸ τῆς μαγίσσης εἰς τὴν γῆν προκαλεῖται, ἥτοι ὀλολύζει ὑπὸ λύπης καὶ κλαίει ὡς νήπιον (Παραδόσ. 239).

2. Πρβλ. Bastian, ἐν Zeitschrift für Ethnologie 1872, σ. 372: «Κατὰ τοὺς Βοτοκούνδους, ὅταν ἡ Σελήνη πίπτῃ ἐπὶ τῆς γῆς, χάνονται πολλοὶ ἄνθρωποι».

3. Βήσαλον κυρίως ἡ ὀπτὴ πλίνθος (ἐκ τοῦ λατ. besalis), ἐπίσης δὲ λέγεται καὶ μικρὸν τεμάχιον αὐτῆς.

4. Γ. Κρέμων, Κρίσις περὶ τοῦ βιβλίου μου Μελέτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἐν τῇ ἀθηναϊκῇ ἐφημερίδι «Νέα Ἑλλάς» 1874, ἀρ. 35.

5. Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, ἀρ. 1693-152.—Καὶ αἱ ἀρχαῖαι μάγισσαι γυμναὶ καθείλ-

Αιτωλική δέ τις παράδοσις ἀναφέρει κάθοδον τῆς σελήνης ἐπὶ τῆς γῆς, χωρὶς νὰ μνημονεύῃ παρέμβασιν μαγικὴν. Μιὰ φορά, λέγει, θερίζανε τὴν νύκτα μὲ τὸ φεγγάρι. Ἐκεῖ ποῦ θερίζανε, τηρᾶνε, εἶδαν τὸ φεγγάρι ποῦ ἔπεσε ἀπάνω εἰς ἓνα ἄλῳνι καὶ ἦτανε ἴσιο μὲ τ' ἄλῳνι¹.

Εἷς δὲ τῶν τρόπων, δι' ὧν καταβιβάζει ἡ μάγισσα τὸ Φεγγάρι, εἶναι καὶ ἡ μαγικὴ πίτα. Ταύτην κατελθὼν νὰ φάγῃ τὸ Φεγγάρι συλλαμβάνεται καὶ περιπίπτει εἰς τὴν ἐξουσίαν τῆς μαγίσσης². Ἡ μαγικὴ αὕτη πίτα ἐνθυμίζει τὰ πέμματα σελήνης, ἅτινα, κατὰ τὸν Ἀλκίφρονα (Β' δ' 16), παρεσκευάζε Φρυγία μάγισσα πρὸς φίλτρα, καὶ τὰ πέμματα ἢ πόπανα, τὰς συνήθεις προσφοράς εἰς τὴν Σελήνην καὶ τὰς σεληνιακὰς θεότητας, τὴν Ἐκάτην καὶ τὴν Ἀρτεμιν³.

Αἱ περισωθεῖσαι μαρτυρίαι περὶ καθελκύσεως τῆς σελήνης ὑπὸ τῶν Θεσσαλῶν μαγισσῶν δὲν παρέχουσι λεπτομερείας, ἐπαρκούσας ὅπως ἐξακριβώσωμεν τὴν σχέσιν τῶν δοξασιῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς λαοῦ πρὸς τὰς ἀρχαίας⁴. Κατὰ πᾶσαν δ' ὁμῶς πιθανότητα οὐδέποτε ἔπαυσεν ἐν Ἑλλάδι ἡ πίστις εἰς τὴν τοιαύτην δύναμιν τῶν μαγισσῶν. Ὁ δὲ πρῶτος ἄρχαιος τοῦ περὶ τὰς ἀρχὰς τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος ζήσαντος Εὐσταθίου Ἀντιοχείας γράψας τὸ εἰς τὴν ἐξαήμερον ὑπόμνημα ποιεῖται μνησθῆναι τῶν τῶν δοξασιῶν. «Μέγα δέ τι καὶ αὕτη ἡ σελήνη κατέστηκε. Μῦθοι δὲ ληροῦνται ὑπὸ μεθυόντων γυναικῶν διεσώθησαν, ὅτι μαγισσαί τις τῆς ἀρχαίας ἔδρας ἀποκινεῖται καὶ πρὸς τὴν γῆν καταφέρεται»⁵. Ἐν τινι δὲ τύπῳ ἀναθεματισμῶν, ἐπιβαλλομένων ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εἰς τοὺς βουλομένους ἀποσταθῶσι τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν Ἀθιγγάνους, ἡ δύναμις τοῦ καθιέναι τὴν σελήνην ἀποδίδεται εἰς τοὺς Ἀθιγγάνους, ὧν ἡ αἵρεσις κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα ἀναφανεῖσα ἐν Λυκαονίᾳ καὶ Φρυγίᾳ προπάντων ἤκμαζε μέχρι τοῦ IB' αἰῶνος. «Ἀναθεματίζω τοὺς ἐπικαλούμενους δαιμόνιά τινα, ὧν τὰ πρῶτα καλοῦνται Σωροῦ καὶ Σοχὰν καὶ Ἀρχὲ καὶ δι' αὐτῶν τὴν σελήνην δῆθεν ἔλκοντας πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἐρωτῶντας αὐτὴν

κυνὸν τὴν Σελήνην, ὡς δεικνύει ἡ παράστασις τῆς σκηνῆς ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ (πρβλ. σ. 190, σημ. 4). Ἐποχοῦνται δ' αἱ σημεριναὶ τῆς Μακεδονίας μάγισσαι τοῦ ἀντιοῦ, τοῦ μακροῦ κυλινδρικοῦ ξύλου τοῦ ὑφαντουργικοῦ ἱστοῦ, ὡς αἱ τοῦ μεσαίωνος ἐν Εὐρώπῃ μεταβαίνουσαι εἰς τὰ νυκτερινὰ αὐτῶν συνέδρια ἐπέβαινον ἐπὶ στειλεῶν σαρώθρων.

1. Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, ἀρ. 148, σ. 45 (ἀνακοίνωσις Δ. Λουκοπούλου).

2. Κρέμος, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 37.

3. Βλ. τὰς μαρτυρίας ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἀλκίφρονος ὑπὸ Seiler (Lips. 1856), σ. 304 καὶ Roscher, Selene, σ. 112.

4. Ἡ σπουδαιότερα λεπτομέρεια εἶναι ἡ παρεχομένη ὑπὸ τοῦ σχολιαστοῦ τοῦ Ἀριστοφάνους (Νεφ. 752), καθὼς καὶ ἡ παράστασις καθελκύσεως τῆς σελήνης ὑπὸ δύο γυναικῶν μαγισσῶν ἐν ἀγγειογραφίᾳ παρὰ Tischbein, Vases Hamilton, τ. III πίν. 44 (=Lenormant et de Witte, Elite des monuments céramographiques, τ. II, σ. 389. S. Reinach, Répertoire des vases peints, τ. II, σ. 319).

5. Παρὰ Migne, Patr. gr., τ. 18, σ. 721.

περὶ ὧν βούλονται»¹. Ἀξία ἰδιαιτέρας μνείας εἶναι καὶ περικοπὴ τις ἐπιστολῆς τοῦ ἄββα Νείλου τοῦ μεγάλου (ἀποθανόντος περὶ τὸ 450) πρὸς τὸν σοφιστὴν Νικότυχον. Ἐκ ταύτης ἐμφαίνεται ὅτι ἐπιστεύετο ὅτι καθελκύετο ἡ σελήνη, ὡσάνκισ ἐφοινίσσετο ἢ συνέβαινεν ἔκλειψις καὶ ὅτι πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐκ τῆς καθελκύσεως τῆς σελήνης κακῶν συνήθης ἦτο ἡ ἐπιφώνησις «οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ»².

Πολλὴν σπουδαιότητα ἔχει καὶ ἑτέρα συναφὴς δοξασία, κοινὴ ἐν Θεσσαλίᾳ, Φωκίᾳ, Λοκρίᾳ, Βιθυνίᾳ, ἴσως δὲ καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, καθ' ἣν αἱ μάγισσαι κατὰγουσι τὴν σελήνην ὑπὸ μορφήν ἀγελάδος. Ταύτην ἀμέλγουσιν, ὅπως ἐκ τοῦ γάλακτος αὐτῆς παρασκευάσωσι ποικίλα μάγια, πρὸ πάντων δὲ φίλτρα ἰσχυρά³. Τότε ὁ οὐρανὸς θολώνεται, σκότος ψηλαφητὸν ἐπιχύνεται ἐπὶ τοῦ κόσμου, μουγκρίζει ἡ Γῆ καὶ οἱ δαίμονες τρέχουσι πρὸς τὴν μάγισσαν ἐξαιτούμενοι νὰ ἐπιτρέψῃ αὐτοῖς νὰ βλάψωσι τοὺς ἀνθρώπους⁴.

Ἐν Ἀλμαλί τῶν Μαλγάρων πιστεύουσιν ἐπίσης ὅτι καθελκύεται ἡ Σελήνη ὑπὸ μορφήν βουβάλου ἢ ἐρυθρᾶς ἀγελάδος, λευκὴν ἐχούσης τὴν γαστέρα, καὶ ἀμέλγεται ὑπὸ μάγων, ἐπιζητούντων τὸ σεληναῖον γάλα. Οἱ μάγοι οὗτοι ἔρχονται ἐξωθεν, εἶναι ξένοι, οὐδεὶς δὲ τῶν ἐντοπίων χωρικῶν αἰσθάνεται τὴν ἔφεσιν νὰ διδαχθῇ τὴν τέχνην τὴν τῶν, διότι αὕτη πολλὰ ἔχει τὰ δυσάρεστα καὶ ἐπικίνδυνα· ὅταν ὁ μάγος, μετὰ τὴν γαῦσιν τοῦ γάλακτος τῆς σελήνης, συναγαγέτω εἰς λεβητὰ, ἀποστεινυθῇ, ἀμέσως ἐπειτα εἰσέρχονται εἰς τὸ σῶμά του διὰ τῆς ρινὸς καὶ τοῦ στόματος παντοῖα ἔρπετά καὶ ἔντομα καὶ καταβροχθίζοντα τὸ ἐντὸς τῆς κοιλίας του γάλα ἐξέρχονται ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους, ὁπόθεν εἰσῆλθον. Ὅσακις καθελκύεται ἡ Σελήνη, γίνεται ἔκλειψις αὐτῆς. Μετὰ δὲ τὴν κατέλκυσιν καὶ τὴν ἀμελξιν ὁ μάγος φροντίζει ν' ἀναβιβάσῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ θέσιν της, ἀναλαμβάνουσιν τὴν προτέραν μορφήν. Πρὸς τοῦτο δὲ μεταχειρίζονται πάναν· ἢ πάννιστρον (ράκος προσδεγόμενον εἰς ἐπίμηκες ξύλον, χρησιμεῦον δὲ πρὸς καθαρισμὸν τῶν πυρουμένων φούρνων), μὲ τὸ ὁποῖον κτυποῦσιν εἰς τὴν κοιλίαν τὴν ἀγελάδα·

1. Migne, Patr. gr., τ. 106, σ. 1333 ἐκ τοῦ Bandini, Biblioth. Medic. Laurent., τ. I, σ. 420.

2. Migne, τ. 79, στ. 372. «Ἄλλ' οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ· ἐπιφθέγξομαι γάρ σοι τὸ παραληρούμενον ὑπὸ τῶν ἀνοήτων, νομιζόντων γοητείαις τισὶ κλέπτεσθαι τὴν σελήνην, ἥνικα ἂν φοινιχθεῖ ἢ ἐκλείπῃ, καὶ τῆς οἰκείας ἀποκινεῖσθαι τάξεως, καὶ ἀνακεκραγόντων ὁμοθυμαδὸν στόματι ἐνὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν: Οὐκ ἔλαθες, φαρμακέ».

3. Fauriel, Chants populaires, τ. I, σ. LXXXII. Ἐκ τοῦτου Cypr. Robert, ἐν Revue des deux mondes 1842, τ. 29, σ. 413. Wachsmuth, Das alte Griechenland im neuen, σ. 34. Παραδόξ., ἀρ. 237. 238. 240.

4. Κρέμος, ἐνθ' ἀν., ἀρ. 37.—Κατὰ τὴν βιθυνιακὴν παράδοσιν, ὅταν οἱ μάγοι ἔχουν κατεβασμένο τὸ φεγγάρι, σκοτίζεται ὁ οὐρανὸς καὶ δὲ φαίνεται. (Παραδόξ., ἀρ. 240).

καὶ ἐκ τῶν κτυπημάτων τούτων προέρχονται αἱ κηλῖδες, τὰς ὁποίας διατηρεῖ καὶ ἐν τῷ οὐρανῷ ἡ σελήνη¹.

Ἡ δοξασία περὶ καθελκύσεως τῆς σελήνης ὑπὸ μορφήν ἀγελάδος, συνάπτεται πρὸς τὴν παράστασιν τῆς σελήνης ὡς βουμόρφου ἢ βουπροσώπου, ἣτις εἶναι παλαιοτάτη. Παρὰ τῷ Λουκιανῷ ἡ σελήνη καθελκυσθεῖσα ὑπὸ μάγου «τὸ μὲν πρῶτον γυναικείαν μορφήν ἐπεδείκνυτο, εἴτα βοῦς ἐγένετο πάγκαλος»². Ὡς παρατηρεῖ ὁ Roscher³, ἐκ τοῦ σχήματος τῆς μηνοειδοῦς σελήνης, ὁμοιάζοντος πρὸς κέρατα βοός, προῆλθεν ἡ παράστασις θεότητος τῆς σελήνης τοῦτο μὲν βουμόρφου ἢ ταυρομόρφου, τοῦτο δὲ ἐποχουμένης ταύρου ἢ ἄρματος ὑπὸ βοῶν ἢ ταύρων συρομένου⁴. Καίτοι δὲν διεσώθησαν εἰκονικαὶ παραστάσεις βουμόρφου ἢ βουκεφάλου σελήνης, εἰμὴ ἐν ὀλιγίστοις μνημείοις, ὧν δὲν εἶναι ἀσφαλὲς ἡ ἐξήγησις⁵, ἀλλ' ὅμως, ὡς ὁ Roscher παρατηρεῖ, μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ὑπεμφαίνουσιν ἀνάμνησιν τοιούτων παραστάσεων ὀνόματά τινα καὶ ἐπίθετα τῆς Σελήνης, καὶ ὡς τελευταῖον λείψανον τῆς ἐν ἀρχῇ βουμόρφου σελήνης δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὰ κέρατα, ἅτινα ἀποδίδουσιν εἰς αὐτὴν ποιητικὰ ἐπίθετα (ὡς κερόεσσα, χρυσόκερως, κεραιή) καὶ ἀπεικονίσεις αὐτῆς εἰς πάμπολλα μνημεῖα. Καὶ ἐν τῇ αἰγυπτιακῇ θρησκείᾳ θεότητες τῆς σελήνης παρίστανται ἐνίοτε βουκέφαλοι καὶ ἐν τῇ συριακῇ ἢ Ἀσσύρια κατὰ μίμησιν αἰγυπτιακῇ ἀπεικονίζεται ἐν τισι μνημείοις μετὰ κερμάτων⁶.

Πρὸς τὰς τοιαύτας παραστάσεις συναφῶς ἴσως εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ παράστασις τῆς σελήνης ὡς τυροῦ. Ὡς ἄλλοι, λέγει ὁ Schwartz, παραβάλλουσι τὴν σελήνην πρὸς τροχὸν καὶ ἄλλοι πρὸς λευκὸν λίθον, οἱ ποιμένες ἐκλαμβάνουσιν αὐτὴν ὡς τυρόν. Εἰς τὴν κοιλάδα Sernft τοῦ Glarn ἐν Ἑλβετίᾳ ἡ πανσέληνος λέγεται ἀκόμη καὶ σήμερον Käsleib (κεφάλι τυρί). Κατὰ τινα δανικὴν παράδοσιν εἶναι τυρὶ κατεσκευασμένον ἀπὸ τὸ γάλα τοῦ Γαλαξίου, λαταυικὸν δ' αἰνιγμα τὴν λέγει πίταν»⁷.

Ὡς ἀνάμνησις τοιαύτης παραστάσεως ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἡ εὐτράπελος διήγησις, ἡ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος λεγομένη ὡς περίπαιγμα χωρικῶν, ἐπεχόντων τὸν τόπον τῶν Ἀβδηριτῶν καὶ τῶν Κυμαίων τῶν ἀρχαίων. Κατ' αὐτὴν ὁ χωρικὸς ἰδὼν τὴν ἀντανάκλασιν τῆς σελήνης εἰς τὸ πηγάδι, ἐξέλαβεν αὐτὴν ὡς «ἓνα κεφάλι τυρί» ἢ ὡς μιὰ «μυζήθρα» καὶ προσεπάθησε νὰ

1. Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, ἀρ. 156, σ. 63.

2. Λουκιαν., Φιλοψευδ. 14, τ. III, σ. 42 R.

3. Roscher, Selene, σ. 31 καὶ 102.

4. Roscher, Lex. d. Myth. 3134. 3137. Nachträge, σ. 22.

5. Roscher, Nachträge, σ. 21.

6. Ed. Meyer, ἐν Roscher, Lex. d. Mythol. I, σ. 652. Βλ. καὶ τ. II, σ. 453 καὶ.

7. F. L. W. Schwartz, Die poetischen Naturanschauungen, Berlin 1864, τ. I, σ.

9. (Αἱ μαρτυρίαι παρὰ Rochholz, Naturmythen, Leipzig 1862, σ. 252 καὶ.).

τὴν ἀνασύρη· διαρραγέντος δὲ τοῦ σχοινίου καὶ πεσὼν ὕπτιος, εἶδε τὴν σελή-
νην εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐθαύμασε διὰ τὴν δύναμιν τοῦ ποῦ τὴν ἐσφενδόνησε
τόσον ὑψηλά¹. Ἡ διήγησις αὕτη δ' ὅμως δὲν ἐπιχωριάζει ἐν Ἑλλάδι μόνον,
ἀλλ' εἶναι ἐπίσης γνωστὴ καὶ εἰς πολλοὺς ἄλλους εὐρωπαϊκοὺς, ἀσιατικοὺς
καὶ ἀφρικανικοὺς λαοὺς².

B'.

Κηλίδες τῆς σελήνης.—Παραδόσεις περὶ αὐτῶν.

Πρὸς ἐξήγησιν τῶν ἐν τῇ σελήνῃ παρατηρουμένων κηλίδων φέρονται
πολλαὶ παραδόσεις. Μία τούτων ἀποδίδει τὰς κηλίδας (τὰ μαυράδια τοῦ φεγ-
γαριού) εἰς βόλιτον ἢ πηλά, ποῦ ἔρριψεν ἓνας κακὸς ἄνθρωπος εἰς τὸν οὐρα-
νόν, ὅταν ἦτο χαμηλὸς καὶ ἤγγιζε τὴν γῆν· τὰ πηλὰ ἐκόλλησαν εἰς τὸ φεγγά-
ρι καὶ ἀπὸ τότε ἔμειναν εἰς αὐτό. Περὶ τοῦ κοσμογονικοῦ τούτου μύθου, κοι-
νοτάτου καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα, ἐπραγματεύθημεν ἐκτενῶς ἀλλαχοῦ³.
Ἐτέρα δὲ κοσμογονικὴ παράδοσις τῆς Αἰτωλίας λέγει ὅτι αἱ κηλίδες τῆς σε-
λήνης εἶναι βοῖδογλειψίδες, ἀπολειφθεῖσαι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ποῦ τὰ βόιδα
ἔλειχον τὸν οὐρανόν, ὁ ὁποῖος ἦτο κολλητὰ εἰς τὴν γῆν⁴.

1. Εἰς τὴν Καλαμωτίαν ἡ διήγησις ἀναφέρεται εἰς τοὺς Κουτσαβίτες (τοὺς κατοικοῦν τοῦ πρὸς δὲμον Ἀλαγονίαν). — Καζακόλης Τριτάτος (πρὸς ἀνακοίνωσιν R. B. Γιαννακοπούλου, δημοδιδασκάλου) εἰς τοὺς κατοικοῦν ἄλλου χωρίου τῆς Λαρίσης. — Ἐν Χίῳ εἰς τοὺς Καλαμωτούσους (τοὺς κατοικοῦν τοῦ χωρίου Καλαμωτῆς). Βλ. ΚΠ. Σόλλογον, τ. ΙΘ', σ. 142. Κατ' ἄλλην χιακὴν παραλλαγήν, ἡ ἀντωνυμία τοῦ φωτὸς τῆς σελήνης εἰς τὸ πηγὰδι δὲν ἐξελέφθη ὡς τυρί, ἀλλ' ὡς αὕτῃ ἡ σελήνη (Λογογ. Δ' 487). Ὁμοία εἶναι καὶ κρητικὴ παραλλαγή περὶ τῶν Ἀνωγειανῶν (I. Κονδυλάκης, ἐν Ἑστίᾳ, ἐφημ. Ἀθηνῶν, 26 Ἰουνίου 1896). Ἡ διαφορὰ αὕτη παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ὁμοίας διηγήσεις τῶν ἄλλων λαῶν.

2. *Petri Alfonsi*, *Disciplina clericalis*, ed. Schmidt, σ. 68-9. 'Ο λύκος ἀπατηθεὶς ὑπὸ τῆς ἀλώπεκος πίπτει εἰς τὸ πηγάδι διὰ τὴν συλλάβην τὴν ἀντανάκλασιν τῆς σελήνης, τὴν ὁποίαν ἐπίστευσεν ὅτι εἶναι τυρὸς (ΙΑ' αἰὼν). Παράλληλα ἐκ μεσαιωνικῶν συγγραφέων καὶ ἐκ νεωτέρων λαογράφων ἀναγράφουσιν οἱ ἐπόμενοι: *J. Grimm*, *Reinhart Fuchs*, σ. CCLXXXVIII. *K. Krohn*, *Bär und Fuchs*, *Helsingfors* 1888, σ. 41 καὶ. 'Ο αὐτός, *Mann u. Fuchs*, *Helsingfors* 1891. *Chauvin*, *Bibliographie des ouvrages arabes*, τ. III, σ. 78, 57. *Dähnhardt*, *Natursagen*, τ. IV, σ. 230-1. Πρόσθετε εἰς ταῦτα γασκωνικὸν μῦθον: *Cénac Moncaut*, *Contes populaires de la Gascogne*, σ. 130 καὶ. ἑλβετικόν: *Schweizer. Volksk.* II 74-5. σερβικόν: *Wuk Karadschitch*, *Volksmärchen der Serben*, ἀρ. 50.—'Η ἀντανάκλασις ἐκλαμβάνεται ὡς αὐτὸ τὸ φεγγάρι. *I. Βαλαβάνη*, *Νασρεδὶν Χόντζας*, σ. 78, ἀρ. 123. *Decourdemanche*, *Les plaisanteries de Nasr-eddin Hodja*, *Paris* 1876, σ. 98, ἀρ. 124. Παράλληλα μεσαιωνικὰ καὶ γερμανικὰ ἀναγράφουσιν ὁ *R. Köhler*, ἐν *Orient u. Occident*, τ. I, σ. 433-4. *Bolte*, ἐν *Schweiz. Archiv f. Volksk.* 1920, τ. 23, σ. 36 καὶ. *Wisselski*, *Der Hodscha Nasreddin* 1911, τ. I, σ. 241 εἰς ἀρ. 124.

3. Δημιόδεις κοσμογονικοί μῦθοι, ἐν Δελτίῳ ἱστορ. καὶ ἐθνολ. ἐταιρείας, τ. Δ', σ. 581. (Ἀνωτέρω, σ. 91 κέ.). Παραδόσεις, ἀρ. 227 καὶ σ. 809.

4. Παράδοξ., ἀρ. 226.

Παραλλαγή τῆς κοσμογονικῆς παραδόσεως εἶναι κρητικὴ τις παράδοσις ἀφηγουμένη ἀνθρωπομορφικῶς καὶ ἀνθρωποπαθῶς τὸ πρᾶγμα ὡς σκηνὴν τοῦ καθ' ἡμέραν βίου. Τὸ φεγγάρι ἄλλοτε δὲν ἦτο ὑψηλὰ εἰς τὸν οὐρανόν, ἀλλὰ περιεπάτει ἐπὶ τῆς γῆς στερούμενον πάντων καὶ ἀποζῶν ἐξ ἐπαιτείας. "Οτε δέ ποτε εἰσῆρχετο εἰς τινὰ χωρικὴν οἰκίαν διὰ νὰ ἐπαιτήσῃ ἄρτον, συνέβη νὰ παννίξῃ τὸν φούρνον ἢ οἰκοδόσποινα καὶ ἐκ τινος ἀτυχήματος ὀργισθεῖσα ἔρριψεν ἔξω τῆς θύρας τὸ πάννιστρον. Ἀλλὰ τότε ἔτυχε νὰ εὐρίσκεται πρὸ τῆς θύρας τὸ φεγγάρι· τὸ εὔρε τὸ πάννιστρον εἰς τὸ πρόσωπον καὶ ἀφῆκεν εἰς αὐτὸ τὰς κηλίδας ποῦ ἔχει καὶ σήμερον. «Τότε τὸ φεγγάρι τὸ πῆρε ἡ παραπόνεση κ' ἔφυγενε καὶ πήγενε ψηλὰ ἐκεῖ ποῦ 'ν' ἐδᾶ»¹.

Εἰς κακόβουλον ὑπ' ἀνθρώπου σκότισιν τῆς σελήνης δι' ἐκσφενδονήσεως κατὰ τοῦ προσώπου αὐτῆς ἀκανθῶν ἢ δέσμης φρυγάνων ἀποδίδουσι τὰς κηλίδας καὶ ἰταλικαὶ τινες παραδόσεις², αἵτινες ὁμῶς δὲν ἀναφέρουσιν τὴν ἐξηγοῦσαν τὴν ἐκσφενδόνησιν στενὴν γειτνίασιν τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς.

Σικελικαὶ δὲ παραδόσεις εἶναι ὁμοιόταται πρὸς τὴν κρητικὴν· τὰς κηλίδας, κατὰ ταύτας, ἐπροξένησεν ἡ μήτηρ τῆς σελήνης ἄρτοποιός, ἥτις ἔρριψεν εἰς τὸ πρόσωπόν της ἄκουσα ἢ πρὸς τιμωρίαν αὐτῆς τὸ πάννιστρον τοῦ φούρνου³.

Ἄλλη παράδοσις, φερομένη ἐν διαφόραις παραλλαγαῖς πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, αἵτιαν τῶν κηλίδων λέγει τὸν Ἥλιον· οὗτος ἐρίων περὶ κάλλους πρὸς τὴν σελήνην καὶ θυμωθεὶς ἐρίσκει εἰς τὸ πρόσωπον αὐτῆς βόλιτον ἢ πηλὸν καὶ ἔκτοτε παρέμειναν αἱ κηλίδες εἰς τὴν σελήνην⁴. Παραλλαγή ποντικὴ τῆς παραδόσεως ἐπακολούθημα τῆς ἀρίστης ἀναφέρει τὰς κηλίδας μὲν τῆς σελήνης ἐκ τῆς ἀκαθαρσίας ποῦ τῆς ἔρριψεν ὁ Ἥλιος, τὴν ἐκ πλήγματος δὲ τῆς σελήνης ἐξόρουξιν τοῦ ὀφθαλμοῦ τοῦ ἡλίου, ὅστις ἔκτοτε ἀπέμεινε μονόφθαλμος. Μακεδονικὴ δὲ παραλλαγή τῶν Λακκοβικίων⁵ διηγεῖται ὅτι τὸυναντίον ὁ Ἥλιος εἶναι ὁ ἐξορύξας τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ἀδελφῆς του σελήνης, τὴν ὁποίαν ἡ μήτηρ της συνεβούλευσε νὰ τὸν ἀποφεύγῃ τοῦ λοιποῦ καὶ διὰ τοῦτο τώρα ὁ Ἥλιος καὶ ἡ σελήνη δὲν πορεύονται τὴν αὐτὴν ὁδόν.

Ὡς παρετήρησα ἀλλαχοῦ⁶, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐμυθεύετο

1. Αὐτ. 233 καὶ σ. 812.

2. Αὐτ., σ. 809.

3. G. Pitre, Usi e costumi credenze e pregiudizi del popolo siciliano, τ. III, σ. 20-1.

4. Παραδόσ. ἀρ. 228. 229. 230 (Αἰγίου, Ζαγορίου Ἡπείρου, Κερασοῦντος Πόντου). Ἀνέκδοτος παράδοσις Ἡπείρου (Λαογραφικὸν ἀρχεῖον ἀρ. 51, 90, παραλλαγή τῆς ὑπ' ἀριθ. 229 τοῦ Ζαγορίου) καὶ ἑτέρα Εὐρυτανίας (παρὰ Στ. Βίου, Λαογρ. ἀρχεῖον 124, 23): «Γιὰ τοῦ φεγγάρ λέει ὅτ εἶχε τὴν ἰδγία λάμψη μὲ τοὺν Ἥλιον καὶ νὰ μέρα θύμουσι ἡ Ἥλιος καὶ πῆρι νὰ σβουνιά καὶ βάρισι τοῦ φεγγάρ καὶ ἀπ τὰ τότε ἀνέμκι θαμπόν».

5. Παραδ., ἀρ. 231.

6. Αὐτ., σ. 810.

ὅτι αἱ κηλίδες προέρχονται ἐκ πηλοῦ, ὡς συνάγεται ἐκ τινος χωρίου τῶν Ἐπερωτήσεων τοῦ Βαρβολομαίου. Τῶν ἐλληνικῶν παραδόσεων παραλλαγή εἶναι βουλγαρική παράδοσις, καθ' ἣν αἱ κηλίδες τῆς σελήνης προῆλθον ἐκ κτυπήματος τοῦ προσώπου αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ἡλίου, ὀργισθέντος, διότι ἐκαυχᾶτο ὅτι ἦτο ὠραιότερα αὐτοῦ καὶ φωτίζει περισσότερον. Καὶ πορτογαλικαὶ παραδόσεις ἀναφέρουσιν ὡς αἰτίαν τῶν κηλίδων τῆς σελήνης ἔριν ταύτης καὶ τοῦ ἡλίου¹.

Ἰδιάζουσα ὅλως εἶναι ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα παράδοσις τῶν Μαλγάρων, καθ' ἣν αἱ κηλίδες προέρχονται ἐκ τῶν πληγμάτων τοῦ παννίστρου ἐπὶ τῆς γαστρὸς τῆς βουμόρφου σελήνης, δι' ὧν οἱ μάγοι προσπαθοῦσι ν' ἀναβιβάσωσιν αὐτὴν εἰς τὸν οὐρανόν.

Κατ' ἄλλην πάλιν παράδοσιν, πελοποννησιακὴν², αἱ φαινόμενα ἐν τῇ σελήνῃ σκιαὶ εἶναι δένδρου, τὸ ὁποῖον ὁ Πειρασμὸς (ὁ διάβολος) ἢ ὁ Κᾶης(=ὁ Κᾶιν) κατ' ἄλλας παραλλαγάς προσπαθεῖ καθ' ὅλον τὸ ἔτος νὰ κόψῃ διὰ τοῦ πελέκεως, ἵνα αὐτοῦ καταστραφέντος συγκαταστραφῇ καὶ ἡ γῆ. Ἄλλ' ὅταν πλησιάζῃ εἰς τὸ τέρμα τῶν ἀγώνων του καὶ ἐν μόνον κτύπημα ὑπολείπεται, ὅπως τὸ μοχθηρόν του ἔργον συντελεσθῇ, ἀπεθνήσκῃ πλέον καὶ καταπεπονημένος κἀθῇται, ἵνα πρὸς στιγμὴν ἀναπαύσῃ, καὶ πύει εἰς τὰς χεῖράς του, διὰ νὰ καταφέρῃ νέα κτυπήματα, ὡς κάμνον οἱ ὀϊστοίμοι. Τότε τὸ δένδρον ἀνορθοῦται, γιγνάντειον, καὶ οἱ δαίμονες ἐρεῖλαι νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐργασίαν του. Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι προφανῶς παραλλαγή τῆς περὶ τοῦ ὑποβαστάζοντος τὴν γῆν δένδρου, ὅπερ προιονίζουσιν οἱ Κελτοὶ καὶ Σλαβικοὶ, οἱ καὶ Κᾶηδες ἄλλως ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος καλούμενοι, οἵτινες διακόπτουσι τὸ ἔργον των κατὰ τὸ δωδεκαήμερον³ ἢ τῆς ἐτέρας διὰ τὰ δαιμόνια ποῦ τρώγουν ὅλον τὸ ἔτος τὸν ὑποβαστάζοντα τὴν γῆν σιδηροῦν στῦλον, ὅστις ἀπολεπτυνθεὶς κινδυνεύει νὰ καταπέσῃ, ἀλλὰ κατὰ τὰ Χριστούγεννα, ὅτε πρὸς στιγμὴν ἀναπαύονται, αὐξάνει καὶ στερεώνεται⁴.

Ἡ παράστασις δένδρου ἐν τῇ σελήνῃ εἶναι ἄγνωστος εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαούς. Εἰς τὴν ὑπαρξιν τοιοῦτου δένδρου πιστεύουσι καὶ οἱ Νεοσηλανδοί⁵. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀναμφιβόλως προέρχεται ἐκ συμπτώσεως. Λίαν δ' ὅμως παράδοξος φαίνεται ἡ ὁμοιότης παλαιολιθικῆς τινὸς σινικῆς παραδόσεως πρὸς τὴν ἐλληνικὴν. Κατὰ ταύτην ἄνθρωπος ἐν τῇ σελήνῃ ἀδιακόπως πελέκεῖ διὰ τοῦ πελέκεώς του τὸ πελώριον δένδρον Κουέι ματαιιοπονῶν· διότι αἱ

1. Αὐτ.

2. Αὐτ., ἀρ. 232 καὶ σ. 811.

3. Αὐτ., σ. 831.

4. Αὐτ., ἀρ. 255.—Πρβλ. καὶ γερμανικὴν τινα παράδοσιν, καθ' ἣν τὴν ἐσπέραν τῶν Χριστουγέννων ὁ ἐν τῇ σελήνῃ ἄνθρωπος δέσεται εἰς τὸν Θεόν, κραυγάζων νὰ παύσῃ ἡ τιμωρία του (Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sagen, ἀρ. 55).

5. Klemm, Allgem. Culturgeschichte, τ. IV, σ. 355.

σχισμάδες κλείουσιν άμέσως. Λέγουσι δέ ότι τουτο του έπεβλήθη ως ποινή δι' άμαρτίαν, εις ήν υπέπεσεν άσκητής ών¹. Καί άλλη τις παραπλησία παράδοσις φέρεται έν τή Σινική παρά τῷ πρωτογόνῳ λαῷ τῶν Μιάς τῆς έπαρχίας Κούου τσέου. Διηγούνται οὔτοι ότι υπήρχεν έν μυστηριῶδες δένδρον, τὸ ὁποῖον έπρεπε νά κοπῇ, διότι από αὐτὸ κατέβαινον κακοποιᾶ ὄντα, ποῦ έτρωγαν τοὺς ανθρώπους. Ματαίως προσεπάθησαν νά τὸ καταστρέψωσιν ὁ καρκίνος καί ὁ αἰτός. Ἀλλά μία γυναῖκα ανέλαβε τὸ έργον καί τὸ έφερεν εις πέρας, καί με τὸ δένδρον τήν έβαλαν εις τήν σελήνην, ὅπου φαίνεται έως σήμερον².

Καί τὰ περί τῆς τιμωρίας τοῦ Κάιν έν τῇ σελήνῃ εἶναι επίσης ιδιάζοντα. Έν μὲν τῇ προηγούμενῃ παραδόσει περί τοῦ έν τῇ σελήνῃ δένδρου, τὸ ὁποῖον ματαίως άγωνίζεται νά κόψῃ ὁ Κάιν, έπῆλθε συμφυρμός τῆς παραστάσεως δένδρου έν τῇ σελήνῃ καί τῆς τιμωρίας τοῦ Κάιν έν αὐτῇ. Εἰς τὸν συμφυρμόν τοῦτον συνετέλεσε βεβαίως ἡ συνταύτισις τῶν έκκοπτόντων τὸ υποβαστάζον τήν γῆν δένδρον Καλλικαντζάρων πρὸς τὸν Κάιν, άφοῦ οἱ Καλλικάντζαροι εις τήν Σύμην καί τήν Κάλυμνον φέρουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ (Κάηδες)³. Αἱ δέ λοιπαί παραδόσεις περί τοῦ Κάιν έν τῇ σελήνῃ παραλλάσσουν τῶν ὁμοίων τῶν άλλων ευρωπαϊκῶν λαῶν. Ὁ Κάιν εἰσάγεται έν τῇ σελήνῃ, λέγουσιν αἱ πλεῖσται τῶν ἡμετέρων παραδόσεων⁴, καί βιθυνιακὴν δέ παράδοσιν εὐρίσκεται με τὸν Ἄβελ έρίζων ἀδελφότητάς πρὸς αὐτόν⁵. Ἡ άθηναϊκὴ παράδοσις προσθέτει ότι έν τῇ σελήνῃ ὁ Κάιν εἶναι καταδικασμένος νά σινητῇ εις τετρημένον καλάθον τὰ ὅσπτα τοῦ ἀδελφοῦ του, ὃν έφόνευσε⁶, τὸν δέ λόγον τῆς ἀδελφοκτονίας ἀναφέρει κρητικὴ παράδοσις⁷. Οἱ δύο ἀδελφοὶ ἦσαν υἱοὶ βασιλέως, εις οὓς διένειμε ὁ βασιλεὺς τὸ βασίλειον ὁ πατὴρ κληροδοτήσας εις μὲν τὸν Ἄβελ τὰς νήσους, εις δέ τὸν Κάιν τὰς έν τῇ ἡπείρῳ χώρας του. Οὗτος δέ, φθονῶν τὸν ἀδελφόν του, ἤλθέ ποτε πρὸς αὐτόν καί τὸν έσκότωσεν εις τὸν άγρόν. Ὁ Θεός, ὀργισθεὶς κατὰ τοῦ έργατοῦ τοῦ πρώτου φόνου, ὥρισε τὸ μὲν μέρος, ὅπου διεπράχθη τὸ άνοσιούργημα, νά χωρισθῇ από τῆς γῆς καί νά πλανᾶται εις τοὺς οὐρανοὺς, ὁ δέ Κάης τότε νά βρῇ συγχώρεση, όταν

1. Grimm, Deutsche Mythologie, 4η έκδ., τ. III, σ. 209.

2. A. Schottes, Notes ethnographiques sur les tribus du Kouy - tcheou, έν Anthropos 1908, τ. III, σ. 421 (= Revue des tradit. popul. 1910, τ. XXV, σ. 19).

3. Παραδ., σ. 1331.

4. Σίφνου, παρά Σπ. Δουκάκη. Καλύμνου, παρά Γιάν. Κ. Ζερβοῦ. Σωζοπόλεως, παρά Κ. Δ. Παπαϊωαννίδου: «Μέσα 'ς τὸ φεγγάρι εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Κάη ποῦ σκότωσε τὸν ἀδελφό του».

5. Παραδός., άρ. 236. Τοιαύτη παράδοσις φέρεται ἴσως καί έν Σάμῳ, ὡς συνάγεται έκ τῆς παροιμιώδους φράσεως: «Θά γένουμι σάν ἱκ'νοὺς ποῦ 'νι μέσ 'ς τοῦ φεγγάρ», ἥτοι θά άλληλοσπαραχθῶμεν. (Ἀνακοίνωσις Μυρογιάννη, έκ Μαραθοκάμπου τῆς Σάμου. Λαογρ. άρχ., άρ. 126, σ. 42,15).

6. Παραδός., άρ. 234.

7. Αὐτ., άρ. 235.

αγιομίση με τὰ κόκκαλα τοῦ ἀδελφοῦ του ἕνα ξέκωλο καλάθι». Τὸ ξέκωλο καλάθι, εἰς τὸ ὁποῖον ματαίως ἀγωνίζεται ὁ Κάιν νὰ συναθροίσῃ τὰ ὅσῃ τοῦ θύματός του, ἀντιστοιχεῖ, ὡς παρατηρήσαμεν ἀλλαχοῦ¹, πρὸς τὸν τετρημένον πίθον τῶν Δαναΐδων τοῦ ἀρχαίου μύθου, καὶ ὡς ἐκεῖνος ἐγίνε παροιμιώδης, οὕτω καὶ σήμερον «ξέκωλο καλάθι» παροιμιωδῶς λέγεται ὁ ἄσωτος.

Τὸν Κάιν θέτουσιν ἐν τῇ σελήνῃ καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν παραδόσεις. Ἡδὴ ἐν τῇ Θεῖᾳ κωμῳδίᾳ μνημονεύεται ὁ Κάιν μετὰ τῶν ἀκανθῶν (Caino e le spine) ἐν ἀναφορᾷ βεβαίως πρὸς τοιαύτας ἰταλικὰς παραδόσεις². φέρονται δὲ καὶ νῦν πολλαχοῦ τῆς Ἰταλίας παραδόσεις, λέγουσαι ὅτι αἱ κηλίδες τῆς σελήνης εἶναι ὁ Κάιν, φέρων φορτίον ἀκανθῶν³, κατὰ δὲ τὴν παρατήρησιν τοῦ G. Pitre⁴, ἐν μὲν τῇ βορείῳ καὶ τῇ μέσῃ Ἰταλίᾳ τὸ ἐν τῇ σελήνῃ ἐμφαινόμενον πρόσωπον νομίζεται πάντοτε πλὴν σπανίων ἐξαιρέσεων ὅτι εἶναι ὁ Κάιν, ἐν δὲ τῇ νοτίῳ ὅτε μὲν ὁ Κάιν, ὅτε δ' ἄλλος τις.

Ὅμοίως Κάιν ὀνομάζουσι τὸ ἐν τῇ σελήνῃ πρόσωπον καὶ ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν παραδόσεις⁵, οἷον γαλλικαί⁶, τοῦ βελγικοῦ Λουξεμβούργου⁷, βελγικαί⁸, βλαχικαὶ τῆς Βουκοβίνας⁹, βουλγαρικαί¹⁰, πολωνικαί¹¹, μικρορωσικαί¹² καὶ ἐστωνικαί¹³.

Αἱ παραδόσεις αὗται βασίζονται πρῶτοντα εἰς τὴν δοξασίαν, ὅτι ἡ σελήνη εἶναι ἐνδείκνυται τῶν ψυχῶν ἢ κατὰ ἀποκρῦψιν παραλλαγὴν τῶν κολαζομένων ψυχῶν¹⁴. Τὴν δοξασίαν ταύτην ἀνευρίσκομεν καὶ εἰς τὴν ἀρ-

1. Αὐτ., σ. 812.

2. Dante, Inferno XX 124-6. Paradiso II 49-51. Βλ. καὶ Stan. Prato, Caino e le spine secondo Dante e la tradizione popolare, Ancona 1881. Τὸ βιβλίον τοῦτο, τυπωθὲν εἰς 50 μόνον ἀντίτυπα, δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἴδωμεν. Κατὰ τὸ Archivio per lo studio delle tradizioni popolari 1882, σ. 166, σκοπεῖ ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ παράδοσις περὶ τοῦ Κάιν καὶ τῶν ἀκανθῶν ἐν τῇ σελήνῃ εἶναι κοινὴ πρὸς πολλοὺς λαοὺς.

3. Βλ. Stan. Prato καὶ G. Pitre, ἐνθ' ἀν. Archivio per le tradiz. popol. 1882, σ. 296-7. G. Pitre, Usi e costumi del popolo siciliano, τ. III, σ. 22-3.

4. G. Pitre, ἐν Archivio per le tr. pop. 1900, σ. 545.

5. Βλ. καὶ Grimm, Deutsche Mythologie, 4ης ἐκδ. σ. 600. O. Dähnhardt, Natursagen I, σ. 254-6.

6. Rev. des tradit. popul. 1903, τ. 18, σ. 375 (Ἰούδας ἡ Κάιν). Sébillot, Folklor. de France I, σ. 20.

7. RTP. 1902. La Tradition 1895, σ. 141. Sébillot, ἐνθ' ἀν.

8. Dähnhardt, ἐνθ' ἀν., σ. 256.

9. Zeitschrift. f. österreich. Volksk.

10. Strauss, Die Bulgaren, σ. 35-6.

11. RTP. 1895, σ. 422.

12. Dähnhardt, ἐνθ' ἀν., σ. 254.

13. Αὐτ., σ. 256.

14. Συναφὴς πρὸς τὴν δοξασίαν ταύτην εἶναι καὶ ἡ περὶ ἀποκρύψεως εἰς τὴν σελήνην τῶν φρενῶν τῶν ἐπὶ γῆς παραφρόνων, εἴτε δημώδης δοξασία εἶναι τοῦτο εἴτε ἀπλὴ ποιη-

χαίαν Ἑλλάδα παρὰ τοῖς ὀρφικοῖς, τοῖς πυθαγορείοις καὶ τοῖς μεταγενεστέροις πλατωνικοῖς¹, ἀλλ' ἐπίσης εὐρίσκομεν αὐτὴν καὶ εἰς Ἰνδικήν², εἰς τὴν ἀρχαίαν Περσίαν³ καὶ εἰς τὰ ἰθαγενῆ φύλα τοῦ νέου κόσμου, ἐξ οὗ συνάγεται ὅτι ἴσως εἶναι δημώδης⁴. Ἐξ αὐτῆς δὲ προῆλθον καὶ οἱ παμπληθεῖς καὶ καθ' ἅπασαν τὴν Εὐρώπην καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κόσμου διαδεδομένοι μῦθοι περὶ τοῦ ἐν τῇ σελήνῃ ἀνθρώπου, ὅστις σχεδὸν εἰς ὅλας ταύτας παρίσταται ὡς ἁμαρτωλός, κολαζόμενος διὰ τινὰ ἁμαρτίαν του⁵.

Γ'.

Μαντική ἐκ τῆς σελήνης.—Μετεωρολογικαὶ παραστάσεις.—Ἐπιρροή τῆς σελήνης ἐπὶ τῆς γῆς.—Τὸ δακτυλοδεικτεῖν τὴν σελήνην.

Ἐκ τῆς παρατηρήσεως τῆς σελήνης πολλοὺς συνάγουσιν οἰωνοὺς οἱ καθ' ἡμᾶς Ἕλληνες, ὅπως καὶ οἱ ἀρχαῖοι καὶ πλεῖστοι ἄλλοι λαοί. Τὸ πορφυροῦν χρῶμα αὐτῆς (κοινῶς λέγεται τότε *αἷματωμένο φεγγάρι*) εἶναι προμήνυμα τῆς χύσεως αἵματος καὶ πολλῶν καταστροφῶν⁶. Ὅταν δ' ὁμοῦ σκοτιδιάζῃ τὸ φεγγάρι, πιστεύουσιν ὅτι θὰ γένηται ὁ Γούρκοι⁷, τὸν ἀντίον δ' εἶναι προ-

τυχή ἐπίσταται. Εἰς τὴν δοξασίαν ταύτην ἀναφέρεται στίχος τῆς κρητικῆς τραγωδίας τοῦ Ἰ. ἀλόνος Ζήνωνος (Hr. Z. B', σ. 7, στ. 251, σ. 96 2204). Δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐξακριβώσω, ἂν ἐλήφθη ἐκ τοῦ λατινικοῦ πρωτοτύπου τῆς τραγωδίας τοῦ Jos. Simonis ἢ ἂν εἶναι προσθήκη τοῦ Κρητὸς διασκευαστοῦ. Πάντως δὲν ἀποκλείεται ἡ ἐπίδρασις τοῦ Ἀρίστου, ὅστις ἐν τῷ Μαινομένῳ Ὀρλάνδῳ (XXXV, 1) ἐκκινεῖται τοιαύτην δοξασίαν.

1. Βλ. Rohde, Psyche, 4η ἐκδ., τ. II, σ. 131. 320. Roscher, Selene, σ. 48. 90 κέ. 121 κέ. Nachträge, σ. 32. Lex. d. Mythol., τ. II, σ. 2769. 3167. 3186.

2. Βλ. Gruppe, Griech. Culte u. Mythen, σ. 670. Böklen, Adam und Qain, σ. 48-49. (Mythologische Bibliothek, τ. I 2).

3. Böklen, αὐτ., σ. 49.

4. Waitz, Anthropologie, τ. III, σ. 197. 311. V 197. Roscher, Lex. d. Myth., τ. II, σ. 999. Tylor, Primitive culture, κεφ. 13, τ. II 69 κέ. (τῆς γερμ. μεταφράσεως).

5. Συναγωγὴν τῶν παραδόσεων διαφόρων λαῶν περὶ τοῦ ἐν σελήνῃ ἀνθρώπου βλ. εἰς τοὺς ἐξῆς συγγραφεῖς: Grimm, Irische Elfenmärchen, σ. 225. Deutsche Mythologie, σ. 679 κέ. (σ. 597 κέ. τῆς 4ης ἐκδ.). Köhler, Kleine Schriften, τ. III, σ. 597-600 (=ἐν Anglia 1879, τ. II, σ. 137-140). Am Ur-Quel, τ. I, σ. 85. III 290-1. 343. Les taches de la lune, ἐν Rev. d. trad. popul., τ. II 406. III 129 κέ. V 117. VII 448. 553. XVI 52. XVII 591. XVIII 105 κέ. καὶ εἰς τοὺς ἐπομένους τόμους πολλαχοῦ. Boas, ἐν Verhandl. d. Berl. Gesel. f. Anthrop. 1891, σ. 596. 1893, σ. 262. 386. 453. Peschel, Ueber den Mann im Monde (Abhandl. zur Erd- u. Völkerkunde 1878). Tim. Harley, Moon Lore, London (The Man in the Moon. The woman in the Moon κτλ.).

6. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος.—Χίος: Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, σ. 372. «Ὅταν ἡ σελήνη ἔχῃ χρῶμα πορφυροῦν, φρονοῦσιν ὅτι προμηνύει πολέμους». Παρομοία ἡ γερμανικὴ δοξασία ὅτι τὸ πορφυροῦν χρῶμα τῆς σελήνης εἶναι προμήνυμα θανάτου (Rochholz, Deutscher Glaube, τ. I, σ. 70).

7. Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγὴ γλωσσικῆς ὕλης, Πάτραι 1887, σ. 346.

μήνυμα εὐτυχίας τῶν Τούρκων, ὅταν συμπέσῃ ὁ "Εσπερος εἰς τὸ μέσον τῆς καμπύλης, ἣν σχηματίζει τὸ κέρασ τῆς φθινούσης σελήνης, διότι τότε ἀναπαρίσταται ἐν τῷ οὐρανῷ τὸ ὁσμаниκὸν σύμβολον. Καταστροφὰς δὲ προμηνύουσι καὶ αἱ ἐκλείψεις, περὶ ὧν κατωτέρω.

Κυρίως δ' ὁμῶς τὰ ἐκ τῆς σελήνης καὶ τοῦ φωτὸς αὐτῆς προμηνύματα εἶναι μετεωρολογικά. "Όταν ἡ μὴνῃ εἶναι ὀρθία, προμηνύεται εὐδία, τούναντιον δὲ τρικυμία, ὅταν εἶναι πλάγια. Ἐντεῦθεν ἡ κοινοτάτη ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς φερομένη παροιμία: «Δίπλα φεγγάρι; ὀρθὸς καραβοκύρης· ὀρθὸ φεγγάρι; δίπλα καραβοκύρης»¹. Τὴν αὐτὴν παρατήρησιν ἐθεώρουν ὀρθὴν καὶ οἱ ἀρχαῖοι², ἐπαναλαμβάνουσι δ' ἐν παροιμίαις καὶ νεώτεροι λαοί³. Ὁμοίως καὶ ἡ ἄλλως τῆς σελήνης θεωρεῖται προάγγελος τρικυμίας. "Όταν ἔχη ἄλῶνι τὸ φεγγάρι, τὴν ἄλλη μέρα θὰ βρέξῃ ἢ θὰ σηκωθῇ ἄνεμος, λέγουσιν ἐν Γορτυνίᾳ⁴. Ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος εἶναι συνήθης ἡ παροιμία: «Τοῦ ἥλιου κύκλος ἄνεμος, τοῦ φεγγαριοῦ χειμῶνας»⁵, ἧς ὁμοίαν εὐρίσκομεν καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς⁶, κυρουμένην καὶ ὑπὸ τῆς παρατηρήσεως τῶν ἀρχαίων⁷.

Ἰδίως δ' ὁμῶς αἱ φάσεις τῆς σελήνης, ἡ γιόμισις ἢ γέμωσις ἢ φέξις ἢ δεκαπέντισμα (σελήνη πλήθουσα) καὶ ἡ χύσις αὐτῆς (ἢ λίγωσις ἢ τὸ λίγος ἢ τσίμπισμα τοῦ φεγγαριοῦ) (σελήνη σθίνουσα) παρίστην δοξάζει ὁ λαός, ὅτι ἔχουσι ἀσπὴν εἰς τὰ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἡ δοξασία αὕτη εἶναι κοινὴ ἀπανταχοῦ, γνωστὴ δὲ εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας⁸ καὶ διατηρηθεῖσα κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους⁹ παρέμεινεν ἀκμαία μέχρις ἡμῶν. Πιστεῖται σήμερον ὅτι ἐκεῖναι αἱ ἐργασίαι εὐοδοῦνται, ὅσων ἡ ἐξορξίς γίνεται μὲ τὴ γιόμισις τῆς

1. Π.Π., λ. φεγγάρι, ἀρ. 4. 12. 13. 14. 20.

2. Θεοφράστ., Ἀπόσπ. 6 (περὶ σημείων γ' 38): «Χειμῶνος δὲ (σημεῖα) ... τὸ σελήνιον ἐὰν ὀρθὸν ᾖ». Αὐτ. β' 27: «ἐὰν δ' ὀρθὸς (ὁ μείς) ... εἴωθε χειμάζειν μέχρι διχομηνίας».

3. Σικελικὴ παροιμία ἀπαράλλακτος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν: Luna a l' addritta, marinaru curcartu. Luna curcata, marinaru a l' addritta. (Pitrè, Proverbi siciliani, τ. III, σ. 37). Ὁμοία βενετικὴ παρὰ Pasqualigo (Proverbi ven., σ. 209). Πορτογαλικὴ ἀπαράλλακτος (Zeitschr. d. Ver. f. Volksk. 1904, σ. 224). Ἐν Σλέσβικ - "Όλσταϊν ἡ αὐτὴ παρατήρησις (αὐτ. 1914, σ. 60, 23).

4. Παπαζαφειρόπουλος, ἐνθ' ἀν.

5. Π.Π., λ. ἥλιος 60. 61.

6. Ἰταλικά: Giani, Sapienza italiana, ἀρ. 930. 931. Καταλανικὴ: J. Cortils Vieta, Ethologia de Blànes, σ. 74, 21.

7. Ἀριστοτέλ. παρὰ Στοβ. Ἑκλ. Α' λ' 2 (=Diels, Doxographi, σ. 454). Βλ. καὶ Μιχ. Γλυκᾶ Α', σ. 48 κέ. (ἐκ τοῦ Βασιλείου εἰς Ἑξαήμερον).

8. Roscher, Selene 49 κέ. Lex d. Myth. II 3152 κέ. 3157. 3148. 2765 κέ. IV 647 κέ. Pauly-Wissowa, R. E., τ. I, σ. 39. Frazer, Adonis, σ. 305 κέ.

9. α"Οτι...καὶ νομηνίας παρατηρούμεθα». Ἰωσήφ Βενέττιος, ἐν Λάμπρον Ν. Ἑλληνομνήμ., τ. Δ', σ. 17.—Εὐσταθίου Ἀντιοχείας, Εἰς Ἑξαήμερον, Migne, Patr. Gr., τ. 78, σ. 721, Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου, Στίχοι, ἐν Not. et extr. des mss., τ. 22, μέρ. 2, σ. 25, Μιχαὴλ Γλυκᾶ Α', σ. 42-44.

σελήνης, τὸναντίον δὲ ἀποτυγχάνουσιν ὅσαι μὲ τὴ χάση. «Σώφεργα πιάσε τὴ δουλειά» συμβουλεύουσιν ἐν Ἡπείρῳ, ἐν ὧρα δηλ., καθ' ἣν ἡ σελήνη πληροῦται, διότι τότε μόνον τὸ ἐπιχειρούμενον ἔργον προκόπτει, ἐνῷ τὸ ἐπιχειρούμενον ἐν φθινοῦσῃ σελήνῃ δὲν εὐδοκιμεῖ¹. Καὶ αὐταὶ αἱ μαγικαὶ πράξεις κανονίζονται κατὰ τὰς φάσεις τῆς σελήνης· ὅθεν τὰ μαγικὰ βιβλία περιέχουσιν ὁδηγίας τίνες τούτων πρέπει νὰ γίνωνται εἰς τὴν γέμωσιν καὶ τίνες εἰς τὴν λίγωσιν αὐτῆς².

Κατὰ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας προπάντων λαμβάνουσιν ὡς ὁδηγὸν τὰς φάσεις τῆς σελήνης· καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπρέσβευον ὅτι ἡ σελήνη ἀσκεῖ μεγίστην ροπὴν εἰς τὴν αὐξήσιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, ὅτι αὐξούσης αὐξοῦνται καὶ προκόπτουσι καὶ μειουμένης φθίνουσιν³, εἶναι δ' ἡ δοξασία αὕτη κοινὴ εἰς πολλοὺς λαοὺς⁴. Παρ' ἡμῖν πλείστας γεωργικὰς ἐργασίας κανονίζουν κατὰ τὰς φάσεις τῆς σελήνης⁵· τὰ δένδρα κλαδεύουσι καὶ ἐνοφθαλμίζουν μόνον κατὰ τὴν γέμισιν. Τὰ ξύλα δὲν κόπτουσι ἐν πανσελήνῳ, διότι πιστεύουσιν ὅτι σήπονται, φυτεύουσι δὲ εἰς τὴν γέμισιν⁶. Ἐξαιρετικῶς ὁ κανὼν οὗτος δὲν τηρεῖται κατὰ τὸν Ἰακκισμὸν, διότι τότε εἶναι ὁ καταλληλότετος καιρὸς πρὸς κλάδυσιν καὶ χρεῖα νὰ μὴ ἀπολεσθῇ ὁ χρόνος ἐπὶ ματαίῳ· ὅθεν παροιμία κοινοτάτη φερουμένη ἐν πολλαῖς παραλλαγαῖς, διδάσκει ὅτι κατὰ τὸν Ἰακκισμὸν πρέπει νὰ γίνῃται τὸ κλάδεμα κατὰ τὴν δειπνάζιμον ἀπαγόρευσιν· «Γενάρη μὴν κλάδουσιν καὶ μὴ ρωτᾷς φεγγάρι».

Ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας τῶν προφῶν κανονίζουν οἱ χωρικοὶ μετὰ πολλῆς μικρολογίας συμφώνως πρὸς τὰς φάσεις τῆς σελήνης, πρὸς δὲ τούτοις ἐκ τῆς παρατηρήσεως αὐτῶν συνάγουσι προμηνύματα περὶ τοῦ μέλλοντος. Οὕτω π.χ., ὅταν τὸ Πάσχα συμπέσῃ περὶ πλήθουσιν σελήνην, πιστεύουσιν ὅτι θὰ ἐπέλθῃ καθυστέρησις τῶν σιτηρῶν⁸. Ἡ τεκοῦσα ἄρρεν, φθινοῦσης τῆς σελήνης, τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον θὰ γεννήσῃ μετὰ τοῦτο, θὰ εἶναι θῆλυ καὶ τάνάπαλιν, τὸ δὲ γεννηθέν, πληθούσης τῆς σελήνης, θὰ ἐπακολουθήσῃ καὶ ἄλλο τοῦ αὐτοῦ γένους⁹. Ἐν Μακεδονίᾳ οἱ γάμοι τελοῦνται μόνον περὶ πλήθουσιν σε-

1. Ἀραβαντινοῦ, Γλωσσάριον, σ. 89.

2. Σολωμον. Ἑθν. βιβλ. Ἀθηνῶν, κῶδ. 1235, φ. 36α. 36β.

3. Roscher, Selene, σ. 65 κέ. Nachträge, σ. 26. Lex. d. Mythol. II 3152 κέ. 3157. Frazer, Adonis, σ. 298 κέ.

4. Grimm, Deutsche Mythologie, σ. 617 κέ. (σ. 595 κέ. δ' ἐκδ.), Wuttke, Deutsch. Volksaberglaub. § 65. Frazer, αὐτ. 297 κέ. Γαλλικαὶ ὁμοίαι δοξασίαι: RTP. 1894, σ. 217-8. 560. 1907, σ. 426-8. Πορτογαλικά: Zeitschr. d. Ver. f. Volksk. 1904, σ. 224.

5. Στατιστικὴ τῆς ἐλληνικῆς γεωργίας, ἐν Ἀθ. 1864, σ. 105 κέ.

6. Πιπτάκης, ἐν Ἀρχαιολ. ἐφημ. καὶ ἐν Ἑφ. Φιλομ. 1859, σ. 1119.

7. Π. Π., λ. Γενάρης 2, τ. Γ', σ. 536 κέ.

8. Παπαζαφειρόπουλος, ἐνθ' ἀν., σ. 346.

9. Πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος. Παρομοίαι δοξασίαι καὶ ἐν Λαγκεδόκῃ τῆς Γαλλίας. (RTP., τ. VI, σ. 550).

λήνην¹, ἀλλὰ ἐν Κύπρῳ τὸν ἀπὸ τῆς νέας σελήνης ἄχρι τῆς πανσελήνου χρόνον δὲν ὑπολαμβάνουσιν εὐθετον πρὸς γάμους, διὸ τελοῦσι τούτους μετὰ τὴν πανσέληνον². Τὸν λόγον τῆς τοιαύτης προλήψεως τῶν Κυπρίων ἀδυνατοῦμεν νὰ ἐννοήσωμεν, ἢ τέλεσις δ' ὁμοίως τῶν γάμων περὶ πλήθουσιν σελήνην γίνεται κατὰ παλαιὰν συνήθειαν, διότι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐξέλεγον ὡς ἡμέραν ἀγαθὴν πρὸς γάμους, ὅτε ἦτο πλησιφαῆς ἡ σελήνη· «ὅταν σελήνης εὐτυχῆς ἔλθῃ κύκλος»³. ἄλλ' ὁμοίως καὶ ἄλλοι εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ νομίζουν ὅτι εὐδαίμων θ' ἀποβῇ ὁ γάμος, ὅταν τελεσθῇ περὶ πλήθουσιν σελήνην⁴. Προσέτι φυλάττονται νὰ μὴ κόπτωσι τοὺς ὄνυχας καὶ τὰς τρίχας φθινούσης τῆς σελήνης, διότι παρεμποδίζεται ἡ αὐξήσις αὐτῶν, ἐνῶ, ὅταν κόπτονται αὐξομένης τῆς σελήνης, ταχέως αὐξάνουσι πάλιν· καὶ ἡ δοξασία αὕτη ἐπίσης ἦτο κοινὴ εἰς τοὺς ἀρχαίους⁵ καὶ εἶναι καὶ σήμερον γνωστὴ εἰς πολλοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς⁶.

Δραστικωτάτῃ δ' ὑποτίθεται ἡ ἐπήρεια τῆς σελήνης ἐπὶ τῶν ἀσθενειῶν⁷. Ἡ ἀσθένεια εἶναι εἰς ἐπίτασιν ἢ ὑφῆσιν, ἂν ἡ σελήνη εἶναι πλήθουσα ἢ φθίνουσα. Ἐπὶ δὲ τῶν ψυχικῶν νόσων οἱ παρόντες ἀποδίδονται εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῆς πληθούσης σελήνης. «Ἐγὼ ἢ τὸν ἐπὶ τῶν ταφeggiariciάτικα του» ἢ «εἶναι 'ς τὰ ταφeggiariciά του» λέγουσι καὶ ἐπὶ τῶν, καταλαμβανομένων ὑπὸ παροδικῶν ἐξάψεων⁸. Πρὸς θεραπείαν τῶν νόσων λέγουσιν ἐπιβάλλειν

1. Abbott, Macedonian Folklore, σ. 155.

2. Σακελλάρι, Κυπρ. Λ', σ. 722. Λουκά, Φιλολ., ἐπισκέψεις, σ. 77.

3. Εὐριπίδ., Ἴφιγ. Αὐλ. 717. Δίων Χρυσόστομ. Ζ' 245 R. 113 M. ἀποτήσομέν γε τοὺς γάμους ἡμέραν ἀγαθὴν ἐπιλεξάμενοι... ὅταν μὴ μικρὸν ἦ τὸ σελήνιον.

4. Grimm, Deutsche Mythol., σ. 676 (595 δ' ἐκδ.). Wuttke, Deutsch. Volksabergl. § 65, σ. 58. § 558, σ. 368, γ' ἐκδ. Frazer, Adonis, σ. 299.

5. Varro, R. rust. I 37. Plin., N. hist. 16, 194.

6. Grimm, Frazer, Wuttke, ἐνθ' ἂν. Roscher, Selene, σ. 63. Ἐν τῷ νομῷ Côtes du Nord τῆς Γαλλίας διὰ νὰ μὴ πέφτουν τὰ μαλλιά τῶν παιδιῶν τὰ κουρεύουν τὴν πρώτῃν Παρασκευὴν τῆς αὐξούσης σελήνης (RTP., τ. VII, σ. 600).

7. Περὶ τῶν δοξασιῶν τῶν ἀρχαίων περὶ ἐπήρειας τῶν φάσεων τῆς σελήνης ἐπὶ τῶν νόσων βλ. Roscher, Selene, σ. 67 κέ. Nachträge, σ. 27 κέ. Lex. d. Mythol. II 2767. Ὅτι αἱ ἀρχαῖαι αὗται δοξασίαι διετηρήθησαν κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐμφαίνεται ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Μαξίμου περὶ καταρχῶν, καὶ ἐξ ἀνωνύμου συνταγματίου περὶ βοτανῶν καὶ ἐκ τῶν παλαιῶν ἐρμηνειῶν αὐτῶν (ἐν τῇ παρὰ Διδότῃ ἐκδόσει τῶν βουκολικῶν καὶ διδακτικῶν ποιητῶν).

8. Πολλοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Σφακίῳς ἡ φράσις «εἶναι 'ς τὰ ταφeggiariciά του» λέγεται ἐπὶ ἀνθρώπων καθ' ὑπερβολὴν ὀργίλων ἢ σκυθρωπῶν (Κρητικὸς ἀστὴρ 1908, ἀρ. 41, σ. 317). Παρόμοιαι ρωμουνικαὶ φράσεις: A fi cu luna'n cap καὶ I-a resarit luna 'n cap. (Zanne, Proverbele românilor, τ. II, ἀρ. 2910. 2911). Περὶ τῶν ἰδεῶν τῶν ἀρχαίων διὰ τὴν ἐκ σελήνης μανίαν βλ. Roscher, Selene, σ. 69 κέ. Ἐν Σύμῃ τὸ ταφeggiarici λέγεται πάθος τι τῶν νηπίων, προσερχόμενον, ὡς πιστεύουσιν, ἐξ ἐπήρειας τῆς σελήνης. Πρὸς θεραπείαν δὲ τοῦ πάθους τούτου θραύουσιν αὐγὰ ἐντὸς λεκάνης καὶ τὰ ἐκθέτουσιν εἰς τὸ φῶς

νούσης τῆς σελήνης, ἵνα καὶ ἡ νόσος ἐξαλειφθῇ, ὡς πιστεύουσι καὶ οἱ Γερμανοὶ καὶ ἄλλοι λαοί¹ καὶ ὡς ἐπίστευον βεβαίως καὶ οἱ ἀρχαῖοι "Ἕλληνες καὶ Ρωμαῖοι². Μόνον εἰς πόνον ὁδόντων ἡ ἐπωδὴ μετὰ τῆς μαγικῆς ἐνεργείας συντελεῖται κατὰ τὴν νέαν σελήνην³. Ἰδιαιτάτα δὲ ἡ ἐπήρεια τῆς σελήνης νομίζεται ὅτι καταφαίνεται ἐν τῇ ἐπιληψίᾳ, ἣτις δηλοῦται μέχρι τοῦ νῦν διὰ τῆς ἀρχαίας λέξεως σεληνιασμός⁴. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσης εἰς τὴν σελήνην προπάντων ἀπέδιδον τὴν αἰτίαν τῆς ἐπιληψίας⁵. Καὶ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους διετηρεῖτο ἡ δοξασία αὕτη, ὡς ἐμφαίνεται πλὴν ἄλλων καὶ ἐκ τῶν Ἀμφιλοχίων τοῦ Φωτίου⁶ καὶ ἐκ τοῦ περὶ σεληνιασμοῦ συνταγματίου τοῦ Ψελλοῦ.

Κατὰ δὲ τὴν νομηνίαν (τῇ νύχτα ποῦ γυρίζει τὸ φεγγάρι καὶ ἀρχίζει τὸ νιὸ) πιστεύουσιν ἐν Κρήτῃ ὅτι ἡ σελήνη ἐπηρεάζει τὰ ὕδατα, διὸ λέγουσιν ὅτι δὲν πρέπει νὰ πίνη τις νερό, διότι ἀσθενεῖ ἢ χάνει τὸν νοῦν του⁷.

"Ὅλως ἰδιάζουσα εἶναι ἡ δοξασία τῶν Σφακιανῶν⁸, ὅτι ἡ σελήνη ἐπὶ μίαν κατὰ δεκαήμερον ἡμέραν διαμένει εἰς ἕκαστον ἀπὸ τοὺς ὀκτὼ καιροὺς (ἀνέμους)⁹. Τὴν δ' ἐνάτην, δεκάτην ἐνάτην καὶ εἰκοστὴν ἐνάτην διαμένει εἰς τὰ οὐράνια καὶ τὴν δεκάτην, εἰκοστὴν καὶ τριακοστὴν εἰς τὰ καταχθόνια. Εὐρισκομένη εἰς τὰ καταχθόνια εἰσάγεται νὰ βλάψῃ, ὡς μὴ βλέπουσα, δι' ἧς αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι νομίζονται προσεφάπτεσθαι πρὸς τέλεσιν γάμων. Τοῦναντίον δὲ ἀδύνατον εἶναι νὰ μὴ συμβῇ δυστύχησά τι, ὅν τελεσθῶσιν οἱ γάμοι, ὅταν ἡ σελήνη εὐρίσκεται εἰς τὰ ἐπεφθάνια, ὁπόθεν ἐπισκοπεῖ τὰ πάντα. "Ὅθεν ἡ 9, 19 καὶ 29ῃ τῆς σελήνης θεωροῦνται ἀποφράδες¹⁰.

τῆς σελήνης ἐν πανσελήνῳ, ἀλείφουσι δὲ δι' αὐτῶν τὸ σῶμα τοῦ πάσχοντος ἐπιλέγοντες ἐπωδὴν τινα. Φεγγαροπιασμένος δὲ λέγεται ὁ πάσχων ἀπὸ τὸ φεγγάρι· τὸ πάθος δὲ τοῦτο φεγγαρόπιασμα (Λαογραφ. ἀρχείου ἀρ. 161, 229, παρὰ Χαβιαρᾶ).

1. Zeitschr. d. Ver. f. Volksk. 1899, σ. 230-3. 1911, σ. 426. Kuhn u. Schwartz, Nordd. Sagen, σ. 457. Jevons, ἐν Folk-lore 1891, τ. II, σ. 229.

2. Βλ. Ἀλέξ. Τραλλιαν. τ. I, σ. 567 Puschmann. Marcell., De medicam. VIII 50. XXXI 18.

3. Λελέκου, Ἐπιδόρπιον Α', σ. 203. 204.

4. Τὸ ρῆμα σεληνιάζομαι (παρὰ Μανέθωνι Δ', 81 σεληνιάζω) εὑρηται τὸ πρῶτον ἐν τῇ Καινῇ διαθήκῃ. Ἐν τῇ μέσῃ ἐλληνικῇ βλ. τὸ Γλωσσάριον τοῦ Ducange, σ. 1348, ἐν λ. σεληνιαζόμενος.

5. Roscher, Selene, σ. 68 καὶ Nachträge, σ. 27 καὶ Lex. d. Mythol. II 3155. III 459.

6. Ἀμφιλόχια I' 1. 2, ἐκδ. Σοφ. Οἰκονόμου (ἐν Ἀθῇν. 1858), σ. 23.

7. Ἐστία, τ. IZ', σ. 366.

8. Κρητ. ἀστὴρ 1908, ἀρ. 41, σ. 317=Λαογρ. Α' 358.

9. Τὴν διαίρεσιν καὶ τὰ ὀνόματα τῶν ὀκτὼ ἀνέμων βλ. ἐν ΔΜΜ. (Παρνασσ. Δ' 671). Ἡ σειρά τῶν ἀνέμων κατὰ τοὺς Σφακιανοὺς εἶναι ἡ ἐξῆς, ἀντιστοιχοῦντος τοῦ πρώτου τῆς σειράς πρὸς τὴν πρώτην, τὴν ἐνδεκάτην καὶ τὴν εἰκοστὴν πρώτην ἡμέραν τῆς σελήνης. 1) Λεβάντες (ἀπηνλιώτης) 2) Σιρόκος (εὐρος) 3) Ὁστρία (νότος) 4) Γαρμπῆς (λίψ) 5) Πορέντες (ζέφυρος) 6) Μαῖστρος (σκίρων) 7) Τραμουντάνα (βορρᾶς) καὶ 8) Γραῖγος (καικίας).

10. Ἡ δοξασία περὶ διαμονῆς τῆς σελήνης τρεῖς μὲν ἡμέρας τοῦ μηνὸς εἰς τὰ κατα-

Ἀποφεύγουσι δὲ οἱ Σφακιανοὶ τὴν ἐπήρειαν τῆς σελήνης καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας, καθ' ἃς εὐρίσκεται αὕτη εἰς τοὺς καιροὺς, ἦτοι τὴν 1 μέχρι τῆς 8, τὴν 11 μέχρι τῆς 18 καὶ τὴν 21 μέχρι τῆς 28ης. Ὁ γαμβρὸς ἐξερχόμενος τῆς θύρας τῆς οἰκίας δὲν πρέπει νὰ ἔχη ἀντικρὺ τοῦ τὸν καιρὸν, εἰς τὸν ὅποιον εὐρίσκεται ἡ σελήνη, τὸν ἀντιστοιχοῦντα δηλαδὴ πρὸς τὴν ἡμέραν αὐτῆς ἄνεμον. Διὰ τοῦτο, ὁσάκις συμβῇ δυστύχημα ἐν γάμῳ, λέγουσι: «Τ' ἄστρο ἦταν ἀπ' ἐμπρός». Ἄν ἡ θύρα τῆς οἰκίας λ.χ. εἴναι ἐστραμμένη πρὸς βορρᾶν καὶ ἡ σελήνη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελετῆς τῶν γάμων εὐρίσκεται εἰς τὸν καιρὸν τοῦτον (διαμένει δ' ἡ σελήνη εἰς τὴν τραμουντάνα τὴν 7ην, 17ην καὶ 27ην ἡμέραν αὐτῆς), πάντως θὰ ἐπέλθῃ κακόν. Πρὸς ἀποφυγὴν τοῦτου ἡ ἀναβάλλουσι τοὺς γάμους ἢ ἐξέρχονται ἐξ ἄλλης θύρας ἢ, ἂν δὲν ὑπάρχῃ δευτέρα θύρα, ἐκ τοῦ παραθύρου.

Κατὰ τὴν νομηνίαν πλεῖστοι λαοὶ συνηθίζουσι νὰ ἐκδηλώνωσι χαρὰν καὶ νὰ χαιρετῶσιν ἢ νὰ προσκυνῶσι τὴν σελήνην, αἱ δὲ συνήθειαι αὗται ἔχουσιν, ὡς παρατηρεῖ ὁ Frazer¹, τὸν χαρακτὴρ πολλῶν μαγικῶν ἐνεργειῶν ἢ θρησκευτικῶν τελετῶν. Καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐν ταῖς νομηνίαις προσήχοντο εἰς τὴν Σελήνην καὶ ἐστεφάνουν τὴν ἑαυτῶν καὶ ἐπεμπον δεῖπνα εἰς τὰ τρίστρατα ὡς θυσίας εἰς αὐτήν². Νῦν θεωρεῖται εὐόωτος ἡ θεὰ τῆς νέας σελήνης. «Χαίρε' ὦ τὰ μῆλα ποῦ θωροῦν ὅσον ἡμερῶν (ἢ τριῶν μερῶν) φεγγάρι», λέγει μὴ παροιμία³. Οἱ τὸ πρῶτον βλέποντες νεανὴν σελήνην ἀπαγγέλλουσιν ἑμμετρον χαιρετισμὸν πρὸς αὐτήν. «Προσκυνᾷ σε, νιὸ φεγγάρι» ἢ «ὦ, καλῶς τὸ νιὸ φεγγάρι, / σὰν τὸ νιὸ τὸ παλιό, / π' ὄγοιός δὲν τὸ χαιρετίσῃ / τὸν περὶδρομο νὰ χύσῃ, ἀφ' τὸ στόμα, ἀπ' τὰ χεῖλη, / γῆ ἀφ' τὸ μεσιανὸ δακτύλι»⁴. Αἱ δὲ γυναῖκες ἐν Χίῳ ἐκφέρουσι τὴν ἐξῆς εὐχὴν: «Σὰν ποῦ γεμίζει τὸ φεγγάρι, ἔτσι νὰ γεμίζῃ καὶ τ' ἀντρός μου (ἢ τοῦ ἀδελφοῦ μου κτῴ.) τὸ πουγγί»⁵. Ὁ Ἰωσήφ ὁ Βρυέννιος μεταξὺ τῶν δεισιδαιμονιῶν τῶν συγχρόνων τοῦ βυζαντινῶν καταλέγει καὶ ταύτην («καὶ τὴν σελήνην νεάζουσιν προσκυνοῦσι πολλοὶ χαιρετίζοντες»⁶). Καὶ ἄλλοι λαοὶ συνηθίζουσι νὰ χαι-

χθόνια, τρεῖς δὲ εἰς τὰ οὐράνια, ὑπενθυμίζει ἀρχαίας μυθολογικὰς παραστάσεις περὶ καθόδου ἢ διαμονῆς σελήνιακῶν θεοτήτων ἐπὶ τινι χρόνῳ ἐν τῷ ἔδῳ, ὡς τῆς Περσεφόνης (περὶ συνταυτίσεως τῆς Περσεφόνης καὶ τῆς σελήνης βλ. Roscher, Selene, σ. 119 κέ.) καὶ τῆς Ἰστάρ.

1. Frazer, Adonis, σ. 307 κέ.

2. Roscher, Selene, σ. 110 κέ.

3. Π. Π., λ. φεγγάρι, ἀρ. 3. 38.

4. Κανελλάκη, Χιακὰ ἀνάλεκτα, σ. 201. Ἐν Βούᾳ τῆς Καλαβρίας συνηθίζεται ἄλλος χαιρετισμὸς: «Φεγγάριμ μου, φεγγάριμ μου, / χαιρέτα μου τοὺς ἄγιουμ μου / χαιρέτα μου καὶ τὸ Χριστὸ / καὶ ὅλω τῶν Χριστιανῶν» (Morosi, ἐν Archivio glottol. italiano, τ. IV, σ. 96).

5. Κανελλάκης, αὐτ., σ. 367.

6. Ἐν Λάμπρου Νέῳ Ἑλληνομνήμονι, τ. Δ', σ. 17.

ρετῶσι τὴν νέαν σελήνην προσδοκῶντες ὠφέλειάν τινα ἐκ τούτου. Ἐν Σλαβωνίᾳ καὶ Βοσνίᾳ πιστεύουσιν ὅτι ἐκεῖνος ποῦ προσκυνήσῃ τὴν νέαν σελήνην ἐξασφαλίζει τὴν ζωὴν τοῦ ἀπὸ τοῦ θανάτου καθ' ὅλον τὸν μῆνα¹. ἐν Landsberg τοῦ Βρανδεβούργου ὁ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας κάμνων ἀνὰ τρεῖς μετανοίας εἰς τὴν νέαν σελήνην ἐλπίζει ὅτι θὰ λάβῃ ἐν δῶρον². Ἐν δὲ Σαμλάνδῃ καὶ ἐν Λιθουανίᾳ πιστεύουσιν, ὅτι ὅποιος κάμῃ τρεῖς ὑποκλίσεις εἰς τὴν νέαν σελήνην καὶ ἐκφράσῃ μίαν εὐχὴν, θὰ ἴδῃ αὐτὴν πληρουμένην³.

Συναφὲς πρὸς ταῦτα εἶναι καὶ ἡ καθ' ἅπασαν τὴν Ἑλλάδα κρατοῦσα συνήθεια, ὁ τὸ πρῶτον βλέπων τὴν νέαν σελήνην νὰ ψαύῃ διὰ τῆς χειρὸς χρυσοῦν τι κόσμημα ἢ νόμισμα, ὅπως αὐξάνωσι τὰ χρήματά του κατὰ συμπάθειαν, ὡς αὐξάνει ἡ σελήνη⁴. Τὴν αὐτὴν δοξασίαν εὐρίσκομεν καὶ παρ' ἄλλοις εὐρωπαϊκοῖς λαοῖς. Γερμανός τις ζήσας κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα στηλιτεύει τὴν δεισιδαιμονίαν τῶν συγχρόνων του, οἵτινες τιμῶσι τὴν νέαν σελήνην, καὶ ὅταν τὸ πρῶτον ἴδωσιν αὐτὴν ἀνοίγουσι τὸ βαλάντιόν των καὶ δεικνύουσι τὰ ἐν αὐτῷ νομίσματα καὶ ταράττουσι καὶ κινουῦσι ταῦτα νομίζοντες ὅτι διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ θ' αὐξήσωσι τὴν περιουσίαν των κατὰ τὸν μῆνα⁵. Ἐκ τῶν μέσων χρόνων ἔχομεν καὶ ἄλλαι τινὲς μεσαιστορίας, βεβαιούσας τὴν συνήθειαν ταύτην καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἐν Ἰταλίᾳ⁶. Σήμερον ἐν Βενετίᾳ ψαύουσι νόμισμα χρυσοῦν, ἕως ἴδωσι τὸ πρῶτον τῆς σελήνης τέταρτον⁷. Ἐν Βοημίᾳ ὁ τὸ πρῶτον βλέπων ἐν υπαίθρῳ τὴν νέαν σελήνην κτυπᾷ τὸ θυλάκιόν του ἢ τὸ ἀνακινεῖ ἐπιλέγων «Ἐλα φεγγαρί, εἰς τὴν τσέπη μου!»⁸. Ἐν Βοσνίᾳ καὶ Ἑρζεγοβίνῃ ὁ τὸ πρῶτον βλέπων τὴν νέαν σελήνην τρίβει χρυσοῦν τι ἀντικείμενον εἰς τὴν παλάμην του⁹. Ἐν Worcester ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς νέας σελήνης ἀνακινουῦσι νομίσματα εἰς τὸ θυλάκιόν των¹⁰, καὶ ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Σκωτίας τὰ αὐτὰ παρατηροῦνται¹¹.

Ἐνιαχοῦ τῆς Ἑλλάδος πιστεύεται ὅτι ἡ θεὰ τῆς νέας σελήνης δὲν εἶναι ἀκίνδυνος, ἀλλ' ὅτι ἡ νέα σελήνη εἶναι ἔμπλεως κακῶν, ταῦτα δὲ μεταδίδει

1. Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. 1892, σ. 183.

2. Αὐτ. 1891, σ. 189, 13.

3. Am Ur-Quell 1890, τ. 3, σ. 123, 6.

4. Ἐνιαχοῦ τῆς Θράκης, ὅταν ἴδωσι κατὰ πρῶτον τὴν σελήνην, πηδῶσι τρεῖς καὶ τύποντες τὰς παλάμας λέγουσιν: «Ὡς μ' ἡῤρες, νὰ μ' ἀφήσῃς!», ἀναδεύουσι τὸ βαλάντιον αὐτῶν, ἵνα γεμισθῇ, ὅπως γεμίζει ἡ σελήνη (Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, ἀρ. 4, 144, 18. Βλ. καὶ Λαογρ. Β' 413, 64), καὶ πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος κρατοῦσιν ὅμοιαι συνήθειαι.

5. Παρὰ Fr. Panzer, Bayerische Sagen u. Bräuche, München 1855, τ. II, σ. 260.

6. Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. 1912, σ. 124, σημ. 4.

7. Reinsberg-Düringsfeld, Ethnologische Curiositäten, τ. II, σ. 118.

8. Wuttke, Deutsch. Volksaberglaube § 632, σ. 408 γ' ἐκδ.

9. Zeitschrift f. österreich. Volksk., τ. V, σ. 172.

10. Folk-lore 1909, σ. 343.

11. Frazer, Adonis, σ. 312.

εἰς τοὺς βλέποντας αὐτὴν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της. Ἐν Σφακίοις τῆς Κρήτης πιστεύουσιν ὅτι ἡ τοιαύτη ἐπήρεια δύναται νὰ μεταβιβασθῇ ὑπὸ τοῦ ἰδόντος τὸ πρῶτον τὴν νέαν σελήνην εἰς ἐκεῖνο, πρὸς ὃ ἀμέσως ἔπειτα στρέψῃ τὸ βλέμμα του. Ὅθεν σπανίως μὲν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ κάμνει ὁ ἰδὼν τὸν σταυρόν του, συνηθέστερον δὲ στρέφει τὸ βλέμμα εἰς βουνόν, διὰ νὰ ἐπιρρίψῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ ἀπὸ τοῦ φωτός τῆς σελήνης κακὰ¹, ὁμοίως δηλ. ὡς ἐν ἐπωδαῖς καὶ ἐν ἀπευχαῖς παραπέμπουσι τὰ κακὰ «'ς τ' ἄγρια ὄρη» ἢ «'ς τὰ ὄρη, 'ς τὰ βουνά». Καὶ ἐν Λέσβῳ ὁ τὸ πρῶτον ἰδὼν νέαν σελήνην στρέφει ἀμέσως τὰ βλέμματά του πρὸς τὰ ὄρη, διὰ ν' ἀποτρέψῃ τὰ κακὰ, ἂν δὲ μὴ πράξῃ τοῦτο, ὁ πρῶτος τὸν ὅποιον θὰ ἴδῃ, θὰ βγάλῃ ἐξανθήματα εἰς τὸ πρόσωπον². Ἐν Ἀργυράδῃς τῆς Κερκύρας λέγουσιν ὅτι «ἔτσι πρωτογένε-ται τὸ φεγγάρι, δὲν πρέπει νὰ καθόμαστε καταφέγγαρα γιὰ νὰ μὴ φεγγαριστοῦμε καὶ βγάλουμε ὀξοθιά μας τὴ χρυσή»³. Ὅθεν οἱ κάτοικοι τῶν Ἀργυράδων πιστεύουσιν ὅτι τὸ φῶς τῆς νέας σελήνης προξενεῖ ἰκτερον. Ἐν Φαναρίῳ δὲ τῆς Θεσσαλίας δοξάζουσιν ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀτενίζωσι τὴν πλησι-φαῇ σελήνην, διότι κατὰ τὴν γέμιση μαζεύει ὅλα τοῦ κόσμου τὰ κακούδια, καὶ ὅταν χάνεται τὰ μεταδίδει. (Παρά Λάμπρου Βαμπούλη).

Ἐν Σφακίοις προσέτι πιστεύουσιν ὅτι ὁ ἀνθρώπος θὰ μείνῃ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ ἓνα σεληνιακὸν μῆνα εἰς τὴν κατὰστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔκτο, ὅτε τὸ πρῶτον εἶδε τὴν νέαν σελήνην, διὰ συσφῶς ἀτενίζουσιν αὐτὴν ὄρθιοι νομίζοντες ὅτι ἐξασφαλίζουν αὐτὸς εἰς ἑαυτοῦς ὑγείαν καὶ εὐρωστίαν⁴.

Τὸ δακτυλοδεικτεῖν τὴν σελήνην νομιζέται ὕβρις πρὸς αὐτήν, ὃ δ' ὕβρι-στῆς τιμωρεῖται· καὶ τοῦτο, διότι τὸ δακτυλοδεικτεῖν θεωρεῖται πάντοτε ἀπρεπές. «Μὴ δείχνῃς τὸ φεγγάρι μὲ τὸ δάχτυλο, γιατί σ' τὸ κόβει» ἢ «γιατί σοῦ πέφτει» λέγουσι πολλάκις αἱ μητέρες πρὸς τὰ τέκνα των. Ἐν Κύπρῳ πρὸς ἀποτροπὴν παντὸς κακοῦ τρίβουσι τὰς χεῖρας διὰ τῆς λεβηρίδος τοῦ ἐν τῇ νή-σῳ ἐκείνῃ ἐμφιλοχωροῦντος ἰοβόλου ὄφεως κουφῆς, διότι πιστεύουσιν ὅτι δακτυλοδεικτοῦντες τὴν σελήνην θὰ θραύσωσι πινάκια ἢ θὰ προξενήσωσιν ἄλλας ζημίας κατ' οἶκον⁵. Ὅμοια πρόληψις ἐπικρατεῖ καὶ περὶ τῆς ἱρίδος⁶ καὶ τῶν ἀστέρων. Τὰς αὐτὰς δὲ προλήψεις ἔχουσι καὶ οἱ Γερμανοί. Τοῦ δακτυ-

1. Κρητικὸς ἀστὴρ, ἐνθ' ἀν. Λαογρ. Α' 357 - 8.

2. Georgeakis et Pineau, Le Folk-lore de Lesbos, σ. 354 - 5.

3. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ διδάκτορος Γερασ. Σαλβάνου.

4. Λαογρ., ἐνθ' ἀν.—Καὶ ἐν Θράκῃ νομίζουσιν ἀπαίσιον νὰ πρωτοῖδωσι τὴν σελήνην καθήμενοι (Λαογραφικὸν ἀρχεῖον, ἀρ. 4, 144, 18).

5. Γ. Δουκᾶ, Ὁ κύπριος ὄφις, ἐν Πανδώρα, τ. ΙΘ', σ. 158. Τοῦ αὐτοῦ, Φιλολογι-καὶ ἐπισκέψεις, σ. 130.

6. Βλ. τοὺς ἐμοὺς ΔΜΜ., σ. 21 - 2 (=Παρνασσός, τ. Δ', σ. 605-6) καὶ L' encyc-iel en Grèce, ἐν Mélusine, τ. II, σ. 39.

λοδεικτοῦντος τὴν σελήνην ζηραίνεται ὁ δάκτυλος¹. ὁ δακτυλοδεικτῶν τὴν σελήνην ἢ τοὺς ἀστέρας πληγώνει μὲ τὸ δάκτυλόν του τὰ μάτια τῶν ἀγγέλων². Καὶ ἄλλοι δὲ λαοὶ μὴ εὐρωπαῖκοι τὰ αὐτὰ πρεσβεύουσι. Κατὰ τὸν Bastian, οἱ Σῖναι ὑπολαμβάνουσι παράβασιν τοῦ ὀφειλομένου σεβασμοῦ πρὸς τὰς τρεῖς λαμπηδόνας, τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην καὶ τοὺς ἀστέρας τὸ δακτυλοδεικτεῖν αὐτούς. Οἱ δὲ Odjibways ἀπαγορεύουν εἰς τὰ παιδιά των νὰ δεικνύωσι μὲ τὸ δάκτυλον τὴν σελήνην, διότι διατρέχουν τὸν κίνδυνον νὰ τὸ σαρκάσῃ³. Καὶ ἐν Καμερόν δὲν δακτυλοδεικτοῦσι τὴν σελήνην⁴.

Δ'.

Ἐκλείψεις.

Αἱ ἐκλείψεις τῆς σελήνης, καθὼς καὶ αἱ τοῦ ἡλίου, διεγείρουσι καὶ εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς Ἕλληνας τὸν αὐτὸν δεισιδαίμονα φόβον, ὃν καὶ εἰς ἄλλους παμπόλλους λαούς. Ἀλλὰ πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ ἐπικειμένου δῆθεν κακοῦ προσφεύγουσι συνήθως εἰς δεήσεις μόνον καὶ ἰκετείας πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους· νομίζοντες ὅτι προμαντεύουσιν ἐπικειμένον μὴ τι δυστύχημα⁵, ζητοῦσι παντοιοτρόπως ν' ἀποφύγωσιν αὐτό. Ἀναπαύσειτι ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος ἐκ Θήρας παρῆχει ζωηρὰν περιγραφὴν τοῦ καταλαβόντος τοὺς κατοίκους τῆς γῆς τοῦ τρόπου κατὰ τινὰ ἐκλείψιν⁶. Σπουδαιότερον δὲ κατένιαχον μόνον τῆς Ἑλλάδος γίνεται ἡ χρῆσις τῶν παρὰ τοῖς ἰσχυροῦς καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς συνήθων μέσων τῆς ἐκφοβήσεως κακοποιῶν δυνάμεων, εἰς αὗς ἀποδίδονται αἱ ἐκλείψεις, διὰ συγκρούσεως χαλκῶν σκευῶν καὶ τῶν τοιούτων⁷. Ἐν παράδειγμα τοιαύτης ἐκ-

1. Grimm, Deutsche Mythologie, 4 ἐκδ. τ. III, σ. 477, δεισιδ. 1123. Τοῦ δακτυλοδεικτοῦντος τ' ἄστρα ἢ πίπτει ἢ ζηραίνεται ὁ δάκτυλος (Kuhn u. Schwarts, Nordd. Sagen, σ. 458). Wuttke, Deutsch. Volksabergl. § 11. 598.

2. Grimm, αὐτ., σ. 445, δεισιδ. 334. Τὸ δακτυλοδεικτεῖν πληγώνει τοὺς ἀγγέλους (αὐτ., σ. 469, δεισιδ. 937. 947). Ὁ στρέφων τὰ νῶτα πρὸς τὴν σελήνην κατὰ τὸ παιγνίδιον χάνει (αὐτ. 473, δεισ. 1021). Ἐν βορείῳ Θυριγγίᾳ οὔτε δακτυλοδεικτοῦσι τοὺς ἀστέρας, οὔτε βλασφήμως περὶ αὐτῶν ὁμιλοῦσιν, ὅπως μὴ τοῖς συμβῇ δυστύχημα (Zeitsch. d. Ver. f. Volksk. 1899, σ. 231).

3. Bastian, ἐν Zeitschr. f. Ethnologie 1872, σ. 362.

4. RTP. 1903, σ. 434.

5. Αἱ ἐκλείψεις θεωροῦνται δυστοίωνοι ἐν Σαράντα Ἐκκλησίαις τῆς Θράκης (Θρακικὴ ἐπετηρίς 1896, σ. 190).

6. Ἐφημερίς, 14 Ἰουνίου 1890.

7. O. Jahn, ἐν Berichten d. sächs. Ges. d. Wiss. 1855, σ. 79. Roscher, Selene, σ. 89. Lex. d. Mythol. II 1613. 1615. 2405. 3166. Samter, Geburt, Hochzeit u. Tod, σ. 39 καὶ 58 καὶ.

8. Βλ. Archiv f. Religionswiss. 1912, σ. 467. Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῖς Περουβίοις: Waitz, Antropologie, τ. III, σ. 215. 531, IV 451. Πρὸς ἀποτροπὴν

φοβήσεως ἀναγράφομεν, ὅπερ ἐκθέτει ὁ Ludwig Ross, παρατηρηθὲν ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ Καστελλόριζον κατὰ τὴν ἐκλειψιν τῆς σελήνης τὴν νύκτα τῆς 19)31 Μα-
 λου 1844. "Αμα ἐννοήσαντες, διηγεῖται ὁ Ross, τὴν ἐκλειψιν, ἐξύπνησαν οἱ
 κάτοικοι. Τί εἶναι; Τί τρέχει; Τὸ φεγγάρι ἐμπλεξεν, τὸ φεγγάρι ἐχάθηκε. Καὶ
 Τοῦρκοι καὶ Ρωμιοὶ ἐπυροβόλουν διὰ ν' ἀποσοβήσωσιν ἢ φονεύσωσι τ' ἀπει-
 λοῦντα τὴν σελήνην «δαιμόνια, στοιχειά, τσίνια». Ὁ κόσμος ἔτρεχεν εἰς τὰς
 ἐκκλησίας, δεήσεις καὶ παρακλήσεις, ἐνῶ ἄλλοι πλήττοντες σιδηρᾶ καὶ χαλκᾶ
 σκεύη ἐνόμιζον ὅτι ἡδύναντο οὕτω συντελεστικώτερον ν' ἀποδιώξωσι τοὺς
 δαίμονας¹.

Ἡ δὲ παγκόσμιος σχεδὸν δοξασία περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ἐκλείψεων
 ἐκ πονηρῶν πνευμάτων ἢ δρακόντων ἢ θηρίων, ζητούντων νὰ καταβροχθίσωσι
 τὴν σελήνην ἢ τὸν ἥλιον², ἥς δοξασίας ἐξίτηλα ἔχνη διετηρήθησαν ἴσως εἰς
 ἀρχαίους ἐλληνικοὺς μύθους³, ἀνευρίσκεται σαφῶς εἰς τινὰς παλαιότερας
 παραλλαγὰς ἀκριτικοῦ ἄσματος⁴. Ἐν κυπριακῇ παραλλαγῇ ὁ ἐκ τῆς Ἀνα-
 τολῆς νέος ἄγει γυναῖκα ἐκ τῆς Δύσεως, ἀλλὰ δὲν τολμᾷ νὰ μεταβῇ, ὅπως τὴν
 παραλάβῃ, φοβούμενος τρία θεριά:

φοβᾶται ποῦ τὸν δράκοντα, φοβᾶται ποῦ τὸν λιόντα,
 ποῦ τὸν Ἀβρίτην ποταμόν, μὴν τὸ κακοδικήσῃ.

Ἀλλ' ἡ πενθερά μιν μὲν εἰς αὐτόν, ὅτι κατὰ θυμὸν ἡ περίστασις νὰ ἔλθῃ, δίδει
 τὸν μὲν δράκοντα ἀπέκτειναν, τὸν λέοντα ἐπινέον καὶ τὸν Εὐφράτην ἐξευξαν
 διὰ γεφυρῶν. Ἰππεύσας ὁ νέος τὸν μαῦρόν του,

τὸν λέοντιν Πετρίτην,
 ποῦ καταλεῖ τὰ σίδερα καὶ πίνει τὸν Ἀβρίτην,
 ποῦ μὲ τὰ νέφη περπατεῖ καὶ τὰς δροσιὰς ἐγλείφει,

φανταστικῶν κινδύνων κρότοι ἐν Χαλεπίῳ καὶ ἐν Περσίᾳ: Zeitschr. d. Ver. f. Volksk.
 1910, σ. 142.

1. Ross, Kleinasien, σ. 7.

2. Grimm, Deutsche Mythologie, σ. 668 κέ. (588 κέ. 8' ἐκδ.) Edw. Tylor, Primi-
 tive Culture I, σ. 328 κέ. (I, σ. 323 γερμ. μεταφρ.). Archiv f. Religionswiss. 1912, σ. 467.
 Siecke, Drachenkämpfe, σ. 10 κέ. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Αἰγυπτίοις: Maspero, Histoire
 ancienne des peuples d' Orient, τ. I, σ. 90 κέ. 93. Roscher, Lex. d. Mythol. II 2745.
 Παρὰ τοῖς Ἰνδοῖς (Βέδαι, Βουδισταί): Siecke, ἐνθ' ἄν. Ch. R. Lanmann, ἐν Festgruss
 an Roth 1893, σ. 187 κέ. Παρὰ τοῖς Θιβετίοις: RTP. IX 573. Παρὰ τοῖς Αὐστραλοῖς:
 Waitz, Anthropologie, τ. VI, σ. 266.

3. Πρβλ. Roscher, Nachträge, σ. 32, 2. Lex. d. Mythologie II 3167. Ὁ Siecke
 ἀνεκδοιάστως ὑποστηρίζει ὅτι πολλοὶ ἐλληνικοὶ μῦθοι ἀναφέρονται εἰς τὴν παροάσταν τῆς
 καταπόσεως τῆς σελήνης ὑπὸ δαίμονος ἢ θηρίου, οἷον ὁ τοῦ Κρόνου καὶ τῶν παίδων αὐτοῦ,
 οἱ τῆς καταπόσεως ὑπὸ δράκοντος τοῦ Ἡρακλέους καὶ τοῦ Ἰάσονος κλπ.

4. Ἀναγραφὴν τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος τούτου βλ. ἐν Παραδόσ., σ. 994. Λαογρ.
 Δ' 182.

μεταβαίνει εἰς τῆς μνηστῆς αὐτοῦ. Ἄλλ' ὁ Δράκοντας δὲν εἶχε φονευθῇ, καὶ ὅτε ὁ νέος διῆλθε πρὸ τοῦ σπηλαίου του, ζητεῖ νὰ τὸν φάγῃ. Ἐκεῖνος τὸν παρακαλεῖ νὰ τὸν ἀφήσῃ μόνον νὰ τελέσῃ τοὺς γάμους του ὑποσχόμενος ὅτι θέλει ἐπιστρέψῃ. Ὁ Δράκοντας τῷ χορηγεῖ τὴν ἄδειαν, ἀφοῦ πρῶτον ὠρκίσθη ὅτι δὲν θὰ παραβῇ τὴν ὑπόσχεσίν του.

«Μόσε μου, παῖδιο, μόσε μου, κι ἀφήνω σὲ νὰ πάῃς».
 Ἐμοσέν του χαμαὶ ἔς τὴν γῆν, εἶπεν του χῶμα νὰ ἴνι.
 Ἐμοσέν του ἔς τὸν οὐρανόν, τὰ ἄστρα, τὸ φεγγάρι,
 πῶς τριῶν μερῶν γαμπρὸς νὰ ἴνι κ' ἐν νὰ ῥτῇ νὰ τὸν φάῃ,
 κι ἂν παραλλάξῃ ποὺ τὲς τρεῖς, ἄς τρῶ ποὺ τὸ φεγγάρι.
 Ὁ Δράκος στάθην ἐμπιστὰ κι ἀφῆκεν τον καὶ πάει.

Καὶ ἐπέστρεψεν μὲν ὁ νέος, ἀλλὰ συνοδευόμενος ὑπὸ τῆς νεαρᾶς συζύγου του, ἦν φοβηθεὶς ὁ Δράκος, διότι ἦτο αὕτη ἡ τοὺς δράκοντας ἀποτεφροῦσα, κόρη τῆς ἀστραπῆς καὶ τῆς βροντῆς ἐγγόνῃ, ἀφῆκεν αὐτὸν ἐλεύθερον¹.

Ἐν ἐτέρᾳ παραλλαγῇ, κερκυραϊκῇ, ὁ Γιάννης² ἀφήνει εἰς τὸν δράκοντα ἐγγυητὰς τὸν Ἥλιον καὶ τὸ Φεγγάρι.

Κι ὁ Γιάννης ἐπαράσθηκε, καὶ ὁ Δράκοντας πεινάει,
 κ' ἐκεῖ ἀρχιμάει κ' ἐτρώει τοῦ ἡλίου τὶς ἀχτίδες.

Ἡ σύζυγος τοῦ Γιάννη εἶναι τὸ καὶ τὸν δράκοντα ἀσπιδόλεον μὴτέρα ἔχουσα τὴν ἀστραπὴν καὶ πατέρα τὸ βῆμα³. Ἐν ἐτέρῳ δ' ἄσματι:

Βάλαν τὸν ἥλιο μῆστρα καὶ τὸ φεγγάρι ἐγγύη
 κι ὁ Δημητρὴς παράρρησε τὴν τρίτη ὥς τὸ γιόμα.
 Ὁ ἥλιος ἐθάμπωσε καὶ τὸ φεγγάρι χάθη⁴.

Εἰς ἄλλο δὲ ἀνέκδοτον ἄσμα τῆς Σύρου ὁ Γιάννος κρατεῖται ἀπὸ τὴν Λάμιαν καὶ εἰς αὐτὴν ὀρκίζεται νὰ ἐπανέλθῃ.

Κι ὁ Γιάννης ἀργοπόρησε κ' ἐθύμωσε ἡ Λάμια,
 κι ἀπὸ τὴν πεῖνα ἔτρωε τοῦ ἡλίου τὶς ἀχτίνες⁵.

1. Ἄσμα ψαλλόμενον ἐν Κύπρῳ κατὰ τὴν τελετὴν γάμων (Λουκᾶ, Φιλ. ἐπισκέψεις, σ. 80 κέ. Σακελλαρίου, Κυπριακά, τ. Α', σ. 721-2.—Κόρη τῆς φύσεως καὶ τῆς βροντῆς ἀναφέρεται καὶ ἐν τῷ ἐστωνικῷ Kalewipoeg (RTP. IX 167).

2. Τὸ ὄνομα τοῦ Διγενῆ εὐρίσκεται πολλάκις παρηλλαγμένον ἐν ταῖς παραλλαγαῖς τῶν ἀκριτικῶν ᾠμάτων εἰς Διενῆς, Ἰενῆς, Ἰγικνῆς, Γιάννης, Διονῆς κλπ. Δημητρὴς κλπ.

3. Γ. Α. Κορτοῦ, Δημοτικὰ ἀνέκδοτα Κερκύρας, Κέρκυρα 1877, σ. 12.

4. Α. Ἰατρίδου, Συλλογὴ δημοτ. ᾠμάτων, Ἀθῆν. 1859, σ. 66.

5. Ἀνακοινωθέν μοι ὑπὸ τοῦ κ. Ἑμμ. Γ. Πολιτάκη.—Δράκων καὶ ἀχτίνες τοῦ ἡλίου ἀναφέρονται καὶ ἐν δαλματικῇ κοσμογονικῇ παραδόσει, καθ' ἣν, ὅτε ὁ Θεὸς ἐπλασε τὸν κόσμον, εἶχεν ὁ ἥλιος δέκα ἀχτίνες· τούτων τὰς ἐννέα ἔπιεν ὁ δράκων, τὴν δὲ δεκάτην ἔσωσεν ἡ χελιδὼν εἰς τὰς πτέρυγὰς τῆς (Zbornik τῆς ἀκαδημίας τοῦ Agram, τ. X, σ. 222 κέ. =Zeitschrift d. Ver. f. Volksk. 1907, σ. 225).

Αἱ μυθολογικαὶ δ' ὁμῶς αὗται παραστάσεις Δρακόντων ἢ Λαμιῶν, αἵτινες τρώγουσι τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης καὶ προξενοῦσι τὰς ἐκλείψεις αὐτῶν, κατ' οὐδὲν διαφέρουσαι τῶν παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς παραστάσεων περὶ τῆς αἰτίας τῶν ἐκλείψεων, μόνον εἰς τὰ παλαιὰ δημοτικὰ τραγούδια εὐρίσκονται. Ἄλλως εἶναι ἄγνωστοι εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς λαόν, ὅστις τὰς ἐκλείψεις ἀνάγει συγκεχυμένως εἰς τὸν Θεόν, ἐκδηλοῦντα δι' αὐτῶν τὴν ὀργὴν του.

Ἐπίμετρον (εἰς σελ. 188, σημ. 5).

Εὐχαὶ εἰς τὴν σελήνην. Ἐκ μαγικοῦ πapyrus Παρισίων (Wessely Bericht über griech. Papyri, ἐν Wiener Studien 1886, τ. 8, σ. 198). «Εὐχὴ πρὸς τὴν σελήνην ἐπὶ πάσῃ πράξει. Ἐλθέ μοι, ὦ δέσποινα, φίλη τριπρόσωπε σελήνη, εὐμενία δ' ἐπάκουσον ἐμῶν ἱερῶν ἐπαοιδῶν· νυκτὸς ἄγαλμα, νέα φασίμβροτε ἡριγένεια κλπ.» ὁ τελευταῖος στίχος «ἐλθέ ἐπ' ἐμαῖς θυσίαις καὶ μοι τόδε πρᾶγμα ποίησον» (αὐτ., σ. 201).

Ἐκ χειρογράφου ἱατροσοφικοῦ τοῦ ΙΓ' αἰῶνος τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης (Ἑλλην. κῶδ. LXX, φ. 247β). «Προσευχὴ τῆς σελήνης. Δέσποτα κύριε, ὁ δεσπότης ζώντων καὶ νεκρῶν, ὃ ἐν σοφίᾳ κατασκευάσας τὸν ἄνθρωπον, ἵνα δεσπότη τῶν ὑπὸ σοῦ γενόμενων κτισμάτων ἐν ὁσιότητι καὶ συνέσει, συνέργησέν μοι, ἵνα δυνηθῶ ὁ δοῦλός σου χάριν λαβεῖν καὶ ὑποτάξαι τὸν πλανήτην τὴν σελήνην καὶ τελειῶσαι τὸ ἔργον, ὃ ἐπεχειρίσθην. Ὀρκίζω σε, σελήνη, τοῦ οὐρανοῦ ὡραιότατη πορφύρα καὶ τῆς νυκτὸς παραμυθία¹. Ὀρκίζω σε εἰς τὴν ὁδόν σου καὶ εἰς τὴν ἀναστασίαν σου καὶ εἰς ἀναμετρήτους βαθμούς, ἐν οἷς μετέρχεται, καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα: Σαβαήλ, Βοαήλ, Ὠνιτζήρ, Σπαροῦ, Σωτήρχα, Γαβήδ, Οὐτουπών, Καιπολής, Γωμεδήμ, Μαρηβάτ, εἰς ταῦτα σὲ ὀρκίζω, σελήνη, ἵνα μου ὑποκλίνῃς τὴν χάριν σου καὶ τὴν ἐνέργειάν σου εἰς τὴν δουλείαν ταύτην, ἐν ᾗ ἐπιχειρίζομαι»².

Ἐκ χειρογράφου Σολωμονικῆς τῆς Ἱστορικῆς Ἑταιρείας φ. 7α. «Γιδού (=ἰδοῦ) καὶ ἡ εὐχὴ τῆς σελήνης· κυριεύει τῇ δευτέρᾳ. Κύριε παντοκράτορ, ὕψιστε καὶ συνεκτικὲ τῶν ἀπάντων, βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων καὶ κύριε τῶν κυριευόντων, τὸ(ν) οὐρανὸν κοσμήσας τοῖς ἀστράσιν καὶ τὴν γῆν ὡραγίσας (=ὡραιίσας) τοῖς ἄνθεσιν, ὃν πᾶσα κτίσις ὁρατὴ καὶ ἀόρατος τρέμουν³ ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεώς σου⁴· δέομαι καὶ περικαλῶ ἐγὼ ὁ ἀνάξιος δοῦ-

1. Τὰ ἐπίθετα ταῦτα τῆς σελήνης, ἅτινα καὶ ἐν τῇ Σολωμονικῇ τῆς Ἱστορικῆς ἐταιρείας καὶ τῷ παρ' ἐμοὶ παρίῳ ἱατροσοφικῷ ἐπαναλαμβάνονται, εὐρίσκονται καὶ εἰς τὰς γνώμας Σεκούνδου τοῦ Ἀθηναίου (παρὰ Mullach, Fragm. Philos. Gr., τ. I, σ. 513. 516. 518): «Τί ἐστὶ σελήνη; Οὐρανοῦ πορφύρα, νυκτερινὴ παραμυθία».

2. Ὁμοία πρὸς ταύτην μὲ ἀσημάντους τινὰς παραλλαγὰς εἶναι «εὐχὴ τοῦ πλανήτου σελήνης» τῆς Σολωμονικῆς (κῶδ. 1265 τῆς Ἑθν. βιβλιοθήκης Ἀθηνῶν, φ. 9α).

3. Χφ. τερμουν.

4. Χφ. διναμεονσου.

λός σου, ἵνα ὑποκλίνης τὸν πλανήτην τῆς σελήνης τὰς χάριτας καὶ εὐεργεσίαις εἰς σὲ ἢ εἰς αὐταῖς ὁ ἐν σοί (;) ¹. Κυρία Σελήνη, τοῦ κόσμου σωτηρία καὶ ἐπίγνωστη (;), τοῦ οὐρανοῦ ² ἢ προφύρα καὶ τῆς νυκτὸς ἢ παραμυθία[ν] καὶ βιαζομένων πνευμάτων ἢ δέσποινα· ὦ ἐσὺ κυρία Σελήνη, ἢ ἀπόδειξις τοῦ χρόνου καὶ τὸ σημεῖον πασῶν τῶν <ἐορτῶν> καὶ πανηγύρεων ³, ὀρκίζω σε εἰς τὸν ὑψηλὸν θρόνον τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὰς λαμπρὰς ἀκτῖνας καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ θεοῦ ἵνα μου ὑπακούσης· ὀρκίζω σε εἰς τὰ ἐξαπτέρυγα Χερουβείμ ⁴ καὶ Σεραφεὶμ καὶ εἰς πάσας τὰς τάξεις τῶν ἁγίων ἀγγέλων καὶ εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα ⁵: Γαλαβήρ, Βινοήλ, Ἀδοναήλ, Θελαβοήλ, Ἀρφαήλ, Ζογοθουήλ, Ἀγαθαήλ νὰ μοῦ δείξης τὴν χάριν σου καὶ τὴν δύναμίν σου ⁶ καὶ τὴν ἐνέργειάν σου εἰς ταύτην μου τὴν πρᾶξι<ν>. Ἀμήν» ⁷.

φ. 10α. «Ἐδῶ γράφομεν διὰ τῆς μελάνης τοὺς χαρακτῆρας τῶν πλανήτων. Γίνωσκε γὰρ ἔτι καὶ τοῦτο ⁸. "Ὅταν ὀρκίσῃς τοὺς ἀγγέλους γῆ τοὺς δαίμονας, κάπνιζέ τα ⁹ καὶ λέγεις καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ πλανήτου· καὶ ὀρκίζε τοὺς ἀγγέλους ¹⁰ νὰ ὑποτάξουν τὰ δαιμόνια εἰς τὴν χρεῖαν σου ¹¹. Καὶ σὰν θέλῃς νὰ γράψῃς, πρῶτον γράψον τοὺς χαρακτῆρας καὶ ὕστερος γράψον εἴ τι θέλεις· νὰ γράψῃς τοῦ κάθε πλανήτου τοὺς χαρακτῆρας. Ἴδου ὅπου τοῖς γράφω κατόπιν.....» ¹².

φ. 10β. «Ἴδου οἱ χαρακτῆρες τῆς σελήνης. Ταῖς χαρακτῆρας γράψον με

1. Χφ. Αἱ λέξεις ὑποκλίνης (ἡποκλινής) μέχρι τοῦ εὐεργεσίαις (ευερησίγας) εἶναι γεγραμμένα ἐν τῷ μεσοστίχῳ, ἐν τῷ χώρῳ τῶ ἀνωθεν τῶν λέξεων ἀνάξιος μέχρι τοῦ σελήνη· εἶναι δὲ διαγεγραμμένα αἱ αὐταὶ λέξεις καὶ ἐν τῷ ἀμέσως κατωτέρῳ διαστίχῳ, ἐσφαλμένως γεγραμμένα (ἡποκλινίς τοῦ πλανητίς σελινίς τας χάρις καί). Μετὰ δὲ τὸ ἵνα καὶ τὸ σημεῖον τῆς παραπομπῆς εἰς τὰ ἀνωθεν γεγραμμένα, ἔπονται τὰ ἐξῆς δύσληπτα· ἰσχυρὸς αὐτὸς νοεῖται.

2. Χφ. σεταιριατε καὶ ἐπιγνωστη τοὺς οὐρανοὺς. Ἡ Σολωμονικὴ τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης (φ. 11β) ἔχει: εὐταξία τε καὶ ἐπίγνωσις.

3. Χφ. πανηγυρον

4. Χφ. Χουρουβημ

5. Χφ. ονοματαυτα

6. Χφ. δηανμινσου

7. Ὁμοία εὐχή καὶ ἐν τῇ Σολωμονικῇ τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης φ. 11α β.

8. Χφ. οτη καὶ τουτον

9. Χφ. δεμοναν καπνηζμετα καπνηζετα

10. Χφ. αγγλους

11. Χφ. ταλεμονηα ηστηνχρανσου

12. Τὰ αὐτὰ ἐπιτομώτερον ἐν Σολωμονικῇ Ἑθν. Βιβλιοθήκης φ. 13α.

κρόκον και μόσκον και ροδόσταμον και μετά γαίματος ανθρώπου εις χαρτίν¹ κουνελίου ή πανπάκινον² και κάπνισον αυτό με τον στύρακα και χαλβάνιν.

Ίδου και το μελάνι της σελήνης. Το μελάνι της σελήνης γίνεται με το ζουμί της έλιᾶς και το όρεοπάρπαρον³ και κάμφουραν και γαῖμα λαοῦ⁴, τρίψας και ένώσας αυτά και ποῖσον μελάνιν και γράφε εις την ὥραν όπου κυριεύει ή σελήνη».

Έξ ιατροσοφικοῦ αντιγραφέντος έν Πάρῳ κατά τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τῆς βιβλιοθήκης μου φ. 84β. «Εὐχή και ὀρκισμὸς τῆς σελήνης. Κύριε παντοκράτορ, ὕψιστε, ὁ τῶν ἀπάντων βασιλεῦ τῶν βασιλευόντων και κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ πλάστης τοῦ ἀνθρώπου και ποιητῶν κτισμάτων· τῶν ἀστέρων· κατακοσμήσας και τῆς γῆς τοῖς ἀνθεσιν· ἐπ' ὀνόματος αὐτοῦ πᾶσα κτίσις ὁρατὸς και ἀόρατος τρέμει ἀπὸ προσώπου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ· χαρίτωσόν με ἵνα δυνηθῶ ἐγὼ ὁ δοῦλός σου Νικόλαος, υἱὸς τῆς παιδίσκης Καλῆς, χάριν λάβω ἀπὸ σοῦ ὅπως δυνηθῶ ὑποτάξω τὸν παρόντα πλανήτην τῆς σελήνης νὰ τελειώσω τὸ ἔργον μου εις τὴν ἐπιχείρησίν μου. Ὁρκίζω σε, σελήνη, ὠραίαν τε και τοῦ οὐρανοῦ πορφυράν⁵ και τῆς νυκτὸς παραμυθίαν· διαβαζομένων πνευμάτων δέσποινα, ὀρκίζω σε εἰς τὸν θεὸν τὸν ζῶντα, ὅπου με ἔκτισεν, εἰς τὸν οὐρανόν, ἵνα μὴν με παρακούσης· ὀρκίζω σε και εἰς τὰς λαμπράς σου ἀκτῖνας και εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ νὰ μὴ ὑπακούσης· ὀρκίζω σας εἰς τὰ Χερουβεὶμ και Σεραφείμ και εἰς τὰ ὀνόματα ταῦτα: Εὐλαβιῶν, Έβενοήλ, Ἀγαλαήλ, Ἀδαμόν, Θελαφούλ, Ἐριφούλ, Ζωαγοθοήλ, Ὀνιτζέρ, Παρούμ, Ἰσατάρ, Ἐχάμ, Σαβαῶθ, Γωμεδόμ, Μαρεσάτ· μετὰ ταῦτά σου τὰ ὀνόματα σε ὀρκίζω νὰ ὑποκλίνης τὴν χάριν σου και τὴν παρόντα μου πρᾶξιν και μέλλω ποιήσω νὰ γένη βέβαιον και ἀληθινόν. Ἀμήν».

Έκ τῆς Σολωμονικῆς τῆς Ἑθν. βιβλιοθήκης ἀρ. 1265 φ. 39αβ. «Χαιρετισμὸς ἄστρου πρὸς κατασκευὴν φίλτρου: «Εἰς τὸ πρῶτον ἄστρον, ἂν τύχη ἀνατέλλοντος τῆς σελήνης, ἤγουν ἂν λάχῃ και δῆς τὸ φεγγάριν πρὶν τοῦ ἄστρου, χαιρετίσον αὐτὸ λέγων οὕτως. Χαῖρε φέγγος και μιλιτινόν, φέγγος καλή σου ἐσπέρα· ὀρκίζω σας κατὰ τοῦ καλέσαντός σε· ἐπὶ ἀνατολῶν και κατευ(θύν)εις ἐπὶ δυσμῶν, ὅπως κελεύης τὴν ὁ δεῖναν, ἵνα με ἀγαπήσῃ και ἔλθῃ ὅπου κοιμῶμαι».

1. Χφ. ηχαρτην

2. Ἦτοι βαμβάκινον (βομβύκινον). Ἡ Σολωμονικὴ τῆς Ἑθν. βιβλιοθήκης (φ. 13β) ἔχει ἡ βαμπακῆ.

3. Ὁρεοπάρπαρον εἶναι τὸ φαρμακευτικὸν φυτὸν Rheum Emodi Wall και Rheum rhaponticum L. Τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ και ἄλλοι τύποι φέρονται, ὡς ρέον βάρβαρον, ριομπάρπαρον, ρενμπάρμπαρο κλπ. (βλ. B. Langkavel, Botanik der späteren Griechen, σ. 90).

4. Χφ. λαον (=λαγοῦ, λαγωῦ).

5. Χφ. πορφυράν.